

Metropoolia

Sest sina saad Kristuse tunnistajaks kõigile inimestele selles, mida sa oled näinud ja kuulnud. (Ap. 22,15)

Me tunnistame armu, kuulutame halastust, ei varja heategusid.
(Suurest veepühitsuspälvest)

Täna, kui Kristus sündis, said taevas ja maa ühendatud;
täna tuli Jumal maa peale ja inimene läks üles taeva.
(püha lituaaniastihhiitradest)

Foto: Gennadi Baranov 2019

Jõululäkitus Issanda aastal 2022

on Issand Kristus. Ja see on teile tunnustäheks: te leiate lapsukese mähitud ja sõimes magavat.

Ning siin ongi karjased, kes asuvad teele, et kohtuda maa peal selle tunnusmärgiga, mis asub nende ees. Mis märk see selline on? See märk pole mingi iseäralik laps, vaid laps, kes paistab samasugune nagu kõik teised, kes ei sädele auhiilguses ning kes on mähitud nii, et ta ennast väga liigutada ei saa. Ja sõim, mis on talle hälli eest, selles ei ole samuti mitte midagi hiilgavat ega sellist, mis paneks mõtlema taevasele särale, millest inglite koor laulab. Ühesõnaga, mitte midagi era-kordset. Esmapilgul tundub see karjaste öine teekond täiesti tavalline, isegi mõneti nukker, kui vaadata seda tagasihoidlikku Petlemma koobaslauta.

Kuid siiski...! Just see ongi tunnusmärk. Sest Jumal otsustas jäätta oma taevase valguse meie maa pimeduse pärast. Ta otsustas jäätta selle, mis on imeline, selle pärast, mis on tavalline. Ta loobus taevastest rikkusest maapealse vaesuse pärast – inglite näidatud märk vastab täpselt karjastele antud lubadusele. Nüüd usuavad nad neid sõnu, sest Issand Jumal, kes on kõige kõrgem taivas, on kõndinud sama teed nagu nemad: „Ta jätab seljataha oma hiilguse ning astub maa pimedusse;“ nii kirjutab katoliku teoloog Hans Urs von Balthasar. „Temast saab laps, kes allub ini-

meste maailmale ja selle paramatustele, Ta laskub isegi kehva sõime.“

See tunnusmärk on kummaline, töeliselt vastuoluline. Päästja Issand Kristus on vaene lapsuke, kellel pole isegi hälli ja kes puhkab sõimes. Jeesus ei tulnud meie sekka, et võimu võtta, Ta tuli siia, et jagada meiega meie olemasolu, et jagada kõige vaesemate, alandlikumate, haigete ja vanainimiste saatust. Nende saatust, keda rõhutakse, keda tabavad äärmiselt jõhkrad ning pidevad sõjad, nii nagu see on meie vendade ja õdedega Ukrainas ja mujal. Jumal saatis neile kõigile ja igaühele Päästja, kelle arm on otsatu ja halastus lõppematu. Jeesuse sündimise pühakahta saab öelda vaid üht: „Oo, kuidas Jumal meid armastab!“

Jumala, meie Päästja heldus ja inimesearmastus ilmus” (Tt 3:4) Tema sündimise päeval. Ei karjaste ega pärast neid saabunud Idamaa tarkade jaoks tundu loomalaut räpane, mähkmed ja laps ei häiri ega ehmata neid. Nad kummardavad maani, avaldavad austust nagu kuningale. Nad kummardavad Teda kui Jumalat.

Kallid vennad ja õed, mu armsad Kristuses!

Pühakiri öpetab meile, et Jumala Poeg kannab kaht nime: Jeesus, Ješua, mis

heebrea keeles tähindab päästjat, ja Immanuel, mis tähindab „Jumal on meiega“. See ongi selle püha suur rõõm, aare, mis on sügaval peidus meis endis: Jumal on meiega! Jeesuse sünd on ainult algus, anni algus, mis lõpuks tähindab kogu inimkonna päästmist.

Mõistkem, mu söbrad, et kui Jeesus tuli igaühesse meist, siis mitte üksnes selleks, et meid päästa või lohutada, vaid meile meenutada, et see pääste ja Jumala kohalolu õhutab meid olema aktiivsed ja loovad, andma omalt poolt midagi vastu, ning tegema seda, mida Jumal meilt ootab.

Tänasel jõulupühal, sel tänuväärsel päeval, uuendagem oma kiindumust Jeesusesse, Jumala Pojasse. Võtkem Petlemma jumalik Lapsuke rõõmuga vastu oma ellu, saagem Temast innustust kõigis oma otsustes, et need oleksid kantud rahust, kooskõlast, andestusest, õiglusest ja ligimesearmastusest. Aamen!

Meie Issanda Jeesus Kristuse sündimise pühal

25. detsembril Issanda aastal 2022

† Stefanus,
Tallinna ja kogu Eesti metropoliit,
Püha Sinodi esimees

Pühitsetud valitsejad
Tartu piiskop Eelija ning
Pärnu ja Saare piiskop Aleksander,
armsad vaimulikud, preestrid ja diakonid,
kallid õed püha Eelkäija
skiitast Reomäelt,
mu südamele väga armsad
pojad ja türed Issandas!

Enne kui alustada seda mõtisklust, kutsun teid veelkord kuulama, mida ütleb püha Luukas meile Jeesuse sünni kohta (2:10-15).

Ingel ütles karjastele: „Ärge kartke! Sest vaata, ma kuulutan teile suurt rõõmu, mis saab osaks kogu rahvale, et teile on täna sündinud Taaveti linnas Päästja, kes

Auväärsed Tartu piiskop Eelija ning Pärnu ja Saare piiskop Aleksander, meie vaimulikkonna armsad liikmed, preestrid ja diakonid, meie kallid õed püha Eelkäija skiitast Reomäelt, lugudeetud Konstantinoopoli Oikumeenilise Istme arhondid, armsad koguduste esindajad, külalised ning meie kiriku söbrad!

Alustuseks soovin kõigepealt öelda, kui suur on minu rõõm teid kõiki siin täiskogul näha. Tänan teid teie kohaloleku eest ning selle eest, et tunnistate täna meie ühist pühendumist oma kirikule ja tema evangeeliumile.

Suur tänu veelkord teile kõigile, kes te moodustate üle terve Eesti tõelise usavate õigeusklike kogukonna, olles alandlikud, aktiivsed ning hoides ajast aega elus õigeusu tõrviku leeki. Nõnda pakute te ühiskonnale pilti ühtsest kirikust, mida me järjepidevalt kuulutame. See teebki väga eriliseks praeguse hetke, mida me siin kõik

koos jagame meie püha Platoni pilgu all.

Täna saame siin koos näidata, et kuras, kuri vaim, on juba alistatud kõige läbi, mida me teeme Kristuses. See ongi kujutis Pühast Kolmainust, mis peab alati valitsema ning olema üle kurjuse toidetud poolikutest arusaamadest, sest kurat on lõhestaja, ja evangeelium kirjeldab teda kui „valetajat, algusest peale mõrtsukat ning valede isa“ (Jh 8:44). On tõsi, et kirik on „Jumala elu inimestes“. Elu, milles igaüks vastavalt oma kutsumusele ja omaenda olemusele õpib tundma Jumalat kui Püha Kolmainu kolme isiku osadust, kes jagab sedasama jumalikku olemust. Elu, mida mõistetakse eelkõige tõelise teenimise ja vendluse kogemusena armastuses.

Kirik on kogukond, millel on oma kindel ülesehitus. See ei ole pelgalt usu ja südamete kogukond. Täpsustagem siinkohal, et nii piibli kui ka pühade isade kirjade kohaselt ei seisne Jumala riik üksnes südamete sisemises kogemuses. Ju-

mala riik on kõigi osadus Kristuse isikus. Ent on oluline, millise Kristuse: Jumala riik võib olla osadus vaid selle Kristusega, keda apostlid on kuulutanud ja õpetanud.

Me oleme taas kutsutud oma kohustuse juurde, pidades silmas ainuõiget Kristuse tunnistust, mida mõistavad ja kuulutavad üksnes need, kes seda tõesti soovivad ja on selles täielikult veendunud. Et meie püha kirik oleks tänu oma liikmetele tõeliseks valguseks inimkonna teel, et kirik oleks meie ühiskonna jaoks kompass tormides, sest nii paljud marud räisivad teda, ning et ta oleks tõeliseks kohaks, kus igaüks, nii nagu ütleb üks kaunis Aafrika väljend, „saab oma hinge laiali laotada“ ning oma mured ära rääkida.

Kirikuks olemine kannab endas Jumala tõotust, mida on meie kaasaegsetel nii raske kuulda ja mis meile, kes me oleme Kristusest, on nii lihtne ära tunda: „Ja vaata, mina olen iga päev teie juures ajastu lõpuni“ (Mt 28:20). Selline on meie

kindlus, selline on meie varandus: usk Jumalasse, palve, paastumine, meeplearandus on meie tunnistajad ja meie tugi, et me ületaksime meid ees ootavaid katsumusi. Nende kaudu leiame me jõudu seista vastu kurjale, kes püüab külvata umbrohtu Jumala pühaduse ja ligiolu sekka ühiskonnas, mistöttu on selles nii palju viha, mis võib viia vägivallani, ning kus leidub nii palju väsimust ja heitumust.

Tänapäeval on kiriku jaoks suureks katsumuseks, et ta leiab end kohati jõuetuna praeguste murrangute ees, mille lõppu me veel ei näe. Kuid samal ajal avastab kirik uuesti, et ta on „teenija ning kõik on lõpuks arm“, kaugel võimu kiusatustest ja illusionidest, mis on teda tihti kõrvale juhtinud tema tõelisest ülesandest. Ning seda, mu armsad, ei saa mitte keegi peale meie tunnistada ega kinnitada!

† Stefanus,
Tallinna ja kogu Eesti metropoliit

Fotod: Diakon Andreas (Andrus) Noorhani

Preestrikutsumus on müsle kaasa sündinud

*Eluloousutlus metropoliit Stefanusega
Vestelnud Tüna Niitvägi-Hellamaa*

6. osa.

Uus algus. Eesti metropoliidiks

Algus Metropoolias 2021, nr 93

Mis töi teid esimest korda Eestisse?

Üks kiri. Olin siis juba abipiiskopina Nizzas, kui sain oma metropoliidilt Jeremialt kirja. Ta kirjutas, et patriarhaat palub Prantsusmaa metropoolial saata ülestöüs-mispühade ajaks kedagi soomlastele appi Eestisse teenima. Aasta oli 1997. Ning kuna mina suutvat vene keeles teenida, siis plaaniti saata mind. Olin nõus, ehkki ma toona isegi ei teadnud, kus Eesti asub. Aga oli vaja aidata. Tulin Eestisse peaegu kaheks kuuks. Võtsin kaasa 80 kilo erinevaid asju: raamatuid ja kõiksugu misjonitoöks vajalikku kraami, mida eestlastele jagada.

Kus te peatusite ja kes teiega toona tegelesid?

Tallinnas hoolitsesid minu eest põhiliselt Henn Tossa ja osalt ka isa Emmanuel. Mis puudutab ülejäänud Eestit väljaspool Tallinna, siis tegeles minuga isa Johannes Keskküla, kes mind mööda Eestit ringi sõidutas. 1997. aastal Eestisse saabudes elasin alguses Olümpia hotelli lähedal ühes Eesti Gaasile kuuluvas külaliskorteris. Majas oli ka väikene kohvik. Pärast poole sõitsime mööda Eestit ringi: sel ajal elasin kas mõne kohaliku juures või siis üürirkorteris. Näiteks Võrus oli isa Rafael kokku leppinud pangaga, mis asus kiriku vastas ja millele kuulus korter, mida kasutas panga direktor, kui ta Võrus käis. Mind pandi sinna elama. Nädalaga käisin läbi kogu Võrumaa. Sel esimesel korral olin veendunud, et olen tulnud appi ainult paasanädalateks. Olin Eestis märtsi algust aprilli lõpuni.

Millised olid teie esimesed muljet sellest maast, sellest kirikust?

Olin väga tillatunud. Esiteks tasub muidugi mõelda sellele, et ma teenisin kahe kuuga ligi 40 liturgiat, käisin peaegu terve Eesti läbi ja igal pool hoolitsetes minu eest mõni preester. Pärnus näiteks elasin ühe kohaliku juures majas, kus elab praegu isa Kristoforos. Juba tookord saime tuttavaks, ta oli siis alles noor poiss. Värskas elasin samuti ühe kohaliku koguduseliikme majas. Tegin toona vist kõigile kirikutele ringi peale. Nägin kõike, aga kõige rohkem avaldasid mulle muljet vanad naised. Tol ajal olid kirikutes peamiselt eakad inimesed, eriti just naised, ja mind vapustasid nende käed: rasket maatööd teinud inimeste käed, muhkklikud, soonilised. Sellised käed on inimestel, kes on vaeva ja kannatusi tunda saanud. Oleks võinud arvata, et need pole mitte naiste, vaid meeste käed. Ja muidugi iseloomustas nii neid kui ka mind uudishimu; inimese uudishimu, kes, olles pärit ühest maailmast, näeb kedagi, kes on pärit hoopis teistsugusest maailmast. Samas me pidasime üksteisest lugu, nad suhtusid minusse suure austuse ja hoolivusega.

Kas te saite omavahel suhelda?

Jah, saime. Toona ma ei rääkinud eriti head vene keelt, aga pisut siiski. Muljet avaldav oli see, et Värskas ja Setumaal oli juba hakatud välja andma esimesi eesti-keelseid lastele mõeldud kirikuraamatuid. Osalesin ka mõnel peol. Värska avaldas mulle töesti muljet, sest seal oli tunda

ühiseid juuri kreeklastega, samu hoiakuid ja käitumist, seda tänu Kiievi vürstiriigi mõjudele. Näiteks ristikäigud, ikooni alt läbiminek – see on õigeusu maadele väga omane. Ja ka mingi teistsugune lähenemine jumalateenistusele, mis sarnanes sellele, mida kohtab Kreeka saartel. Ma tundsin end seal hästi, ehkki keel oli muidugi suureks takistuseks. Ometi teenisin juba toona liturgiat eesti keeles.

Ja teine asi, mis mind tösiselt vapustas, oli vaesus, mis kirikus valitses. Näiteks isa Ardalion, kes mind ühest kogudusest teise viis, pani paaki täpselt nii palju kütust, kui oli vaja ühest kogudusest teise jõudmises, ta ei pannud kunagi paaki täis: kord pani ta kümne, kord seitsme krooni eest. Samas nägin palju väärikut ja töelist külalislahkust, hoolimist – see avaldas mulle sügavat muljet. Ma teadsin, et pärast Nizzasse tagasipöördumist pean kirjutama aruande selle kohta, mida Eestis nägin ja kogesin. Seepärast suhtlesin põhjalikumalt isa Emmanue li ja Henn Tossoga, katsusin välja selgitada, milline on kiriku majanduslik olukord. Kuhu nad kavatsevad panna elama oma tulevase piiskopi? Millised on kiriku tulevikuplaanid seoses majandusasjade korraldamisega?

Rääkige sellest aruandest natuke lähemalt. Kas tegite Eestis olles igapäevaselt märkmeid?

Jah, ma olin oma aruandes väga põhjalik, minu jaoks oli see esimene kord kogeda ühe Ida-Euroopa riigi olu. Olla teisel pool

endist raudset eesriiet. Seega kirjutasin väga täpselt, kellega rääkisin, mida tegin ja ka oma kõnelustest ministeeriumitega. Väga tihealt suhtlesin Ilmo Auga usuasjade valitsusest. Minu jaoks oli tookord tegemist välislähetusega ja endastmõistetaval tuleb igast missioonil käigust kirjutada aruanne. Ma ei tulnud ju turistina. Nii et rääkisin sellest, mis oli jutuks kogudustes, kogukondades. Tegemist oli põhjaliku ja väga hästi kirjutatud aruandega. See on tänaseni talletatud Konstantinoopolis meie kirikut puudutavate dokumentide hulgas.

Niisiis oli EAÖK avaldanud soovi saada oma piiskop?

Jah, seda nad soovisid. Neil oli piiskoppi vaja. Sellepärast mind ju saadeti. Esialgu ma muidugi ei mõelnud muulle kui sellele, et soomlaasi on vaja Eestis aidata. Igatahes sai mu aruanne kokkuvõttes nii mahukas, et seda oleks võinud pidada raamatuks. Hakkasin taipama, et ilmselt ei piirdu asi ainult ühe korraga siis, kui mind kutsuti tagasi teenima ka jõulupühadeks. Sain kirja, kus mind paluti Eestisse naasta ja mingist aitamisest enam juttu ei olnud. Sain aru, et mind tahetakse Eestisse, aga midagi täpsemat ei öeldud. Helistasin metropoliit Jeremiale: „Alguses tahtsite, et lähek sin paasapühadeks, nüüd siis juba jõulukks ka, kas sellega on mingi pikem plaan?” Ja kuigi ta teadis, ei öelnud ta mulle midagi. Olin juba reisiks valmis, kui sain kirja metropoliit Johanneselt Soomest, et poliitiline olukord Eestis on muutunud. „Meil on informatsiooni, et kui sa Eestisse tuled, siis

1994. a mõödus 25 aastat Belgia metropoliidi pühitsusest. Eestini on jää nud veel kolm aastat.

EAÖK autonoomia taasjõustamise väljakutulutamine ja liturgia 24. veebruaril 1996.

Piiskop Ambrosius, piiskop Stefanus ja peapiiskop Johannes EAÖK vaimulike koosolekul Tartus 1997. aastal.

Tallinna Siimeoni ja Hanna katedraali taaspühitsemine 4. mail 2007. Foto: Gennadi Baranov

sind ei lasta sisse.” Tegelikult oli see hea, tänu Jumalale, sest mul oli toona äge bronihiit. Ma oleksin tulnud haigena ja ilmselt siia ka surnud. Olin tol aastal väga pikalt haige. Vastasin, et saan aru ja et loodetavasti nad leiavad kellegi teise Eestit aita-ma. 1997. aastal, kui ma Suur-Kloostri (toim: Tallinna Issandamuutmise kirikust) lahkusin, paluti mul kirjutada midagi nende külalisteraamatustesse ja ma kirjutasin tookord, et palun Jumalal saata neile hea piiskopikandidaat.

Ja siis äkki, 1999. aastal, helistas mulle Konstantinoopolist sinodi peasekretär. Nad olid seal vahepeal jõudnud minu aruande läbi lugeda. Hiljem kuulsin metropoliit Johanneselt, et just mu aruanne oli palju kaasa aidanud sellele, et mind Eestisse määrati. Aruandest nägi patriarhaat, et ma olen aru saanud, mis Eestis toimub ja mul on tahtmist seda maad teenida. Mulle meenub, et olin parasjagu pastoraalsel ringreisil Marseille’is, kui mulle Konstantinoopolist helistati. Marseille’ kiriku lähe-dal oli üks Aafrika restoran, mille menüü meenutas mulle lapsepõlve. Tavatsesin seal söömas käia. Nii ka tookord. Astusin sisse, esitasin tellimuse ja kui sööma hak-kasin, siis teatati, et mulle on köne Kons-tantinoopolist. Vötsin vastu. Sinodi pea-sekretär Philadelphia metropoliit helistas mulle patriarhaadi nimel, et uurida, kas ma

oleksin nõus minema Eestisse piiskopiks. Vastasin, et pole minu asi seda otsustada, ma teenin kirikut ja teen seda, mida kirik minult ootab. Patriarhaat ise peab otsusta-ma. Ma võin jäädä, ma võin minna – teen seda, mida püha sinod soovib.

Ilmelt oli selline võimalus teile juba pähe tulnud...

Jah. Kui mind taheti teist korda Eestisse saata, siis hakkasin kahtlustama, et selle taga võib olla midagi enamat. Sest teenet võib paluda ühe korra, aga mitte kogu aeg. Igatahes ütlesin endale, et üks kord või kaks korda, pole minu asi midagi arvata, teen, mis mulle öeldakse. Siis veel ei tä-hendanud see minu jaoks mingit vastutust, ometi kandsin endas jätkuvalt kujutluspileti neist vanadest inimestest ja lumest, risti-käigust läbi lumesaju... See kõik oli mind sügavalt puudutanud.

Uuesti tulin Eestisse 1999. aasta märtsis. Eelnenud kuud Nizzas olid olnud väga vaevalised. Tundsin suurt väsimust ja kui väga soodsalt hinnaga tuli müügile puhku-sepakk Veneetsiasse – nii rongipiletid kui ka öömaja – leidsin, et oleks hea mõte minna natukeseks ajaks puhkama. Helista-sin metropoliit Jeremiale, et kas võin sõita nädalaks Veneetsiasse, ja tema oli nõus. Korraldasin kõik ära, otsin piletid ja siis, harjumusest ja lugupidamisest, helistasin

enne Nizzast lahkumist veelkord metropoliidle, et ma nüüd siis lähen. Tema küsis: „Mida? Kuhu sa lähed?” „Sinu õnnistusel Veneetsiasse.” „Ei, sa jääd Nizzasse ega liigu sealt kuhugi.” Mis siis ikka. Tassisin oma kohvri jälle tappa tagasi. Olin mõista-gi löödud, ent ütlesin endale, et kahju küll, aga mis parata. Ometi vajasin töepoolest puhkust. Nizzast kahekümne kilomeetri kaugusele Itaalia piiril asub üks väike lin-nake. Mõne päeva pärast helistasin uesti oma metropoliidle ja palusin luba vähe-malt sinnagi mõneks päevaks puhkama sõita. Ta oli nõus. Neljapäeval sõitsin ära, laupäeval tulin tagasi. Joudsin vaevalt tappa astuda, kui helises telefon. Vötsin toru. Liini teises otsas oli üks Ateena jurist. „Piiskop Stefanus, mina olen jurist see ja see. Mul on teile midagi tähtsat edasi öelda. Püha sinodi peasekretäri Philadelphia metropoliidi nimel teatan teile, et olete valitud Eesti metropoliidiks.” Kell oli üks päeval. „Millal see juhtus?” „Täna hom-mikul.” „See pole võimalik. Sinod koguneb tavaliselt teisipäeval.” „Seda küll, aga patriarh kutsus kokku erakorralise sinodi ja teid valiti Eesti metropoliidiks.”

Ma olin täiesti rabatud, ent samal ajal hak-kasin juba mõtlema, et mida ma nüüd siis tegema peaks. Ma ei olnud saanud metro-poliit Jeremialt ühtegi faksi ega kõnet, mis kinnitaks, et see kõik töele vastab. Käisin

lõunal, sest sööma ju ometi peab, ja tulin tagasi. Ikka ei vähimatkki elumärki metro-poliit Jeremialt. Lõpuks otsustasin talle ise helistada ja teatada, et lähen esmaspäeval Marseille’sse, kus on tekkinud keeruline olukord, ning tahan selle osas temaga nõu pidada. „Sa ei lähe mitte kuhugi, sest sa oled valitud Eesti metropoliidiks.” Nii sain ma sellest siis ametlikult teada. „Aga mis siis saab,” küsisin ma, „mul on kogu-dused, ma pean homme liturgiat pühitsema. Kirikus on omad reeglid. Nüüd, kus ma olen valitud Eesti metropoliidiks, ei ole ma enam teie abi-piiskop. Keda ma siis liturgial meenutan?” „Olgu-olgu, saadan sulle ametliku faksi.” Igal juhul olin üp-ris nöordinud. Patriarh oli õigesti kätunud, informeerides metropoliit Jeremiat. Seega metropoliit teadis, aga ei öelnud mulle mi-dagi. Ta oleks võinud mulle helistada.

Paistab, et teie suhted metropoliit Jere-miaga olid keerulised?

Olid töesti, aga tema, mitte minu poolt. Esma-späeval läksin Marseille’sse Kreeka saatkonda, et lasta endale väljastada Kreeka pass, sest Küprose passiga ei oleks mind Türgisse sisse lastud. Mulle anti kiirkorras Kreeka kodakondsus, et saaksin sõita Konstantinoopolisse.

(Järgneb)

Kokku hoidmise aeg

Ülempreester Mattias Palli

Juba kolmveerand aastat kestab koletu sõda Ukrainas. Uudised üha uutest ödustest tulevad meieni pea iga päev ja tuletavad meelete hädaohtu meie omagi kodumaale, rääkimata inimelu ja heaolu üldisest haprusest. Lisaks sellele seisame silmitsi hinnatöusu, energiapihuduse ja ilmselt ka peatse üldise majanduskriisiga. Suurelt osalt on kõik seotud sellesama sõja ja Venemaa energiašantaaži poliitikaga, ehhki on ka teisi põhjusi. Igatahes, palvetades ja lootes, et kõige hullemat ei juhu, ootab meid ees elatusaseme langus koos hulga muude probleemidega. Rikkamatid jäävad vaesemaks, vaesed veel vaesemaks; nii mõnelgi inimesel ja perekonnal on varsti peenike pihus. Mõni on vaevaga saanud mingilegi järjele ja kukub jälle sinna, kust alustas. Mõne seis pole õieti suuremat parane mist näinudki. Mõni on kuskil vahapeal, kõikudes toimetulemise ja vaesuse piiril.

Need igapäevased mured nõuvad paramatult kokkuhoidmist, see tähendab säästmist ja kasinust oma vajaduste rahuldamisel ja vaba aja veetmisel, kogu elu ümberkorraldamist enamal või vähemal määral. See kõik on tihti valus ja keeruline. Kuid ristiinimesena võime vaadata sellele ka pisut teise nurga alt kui „ilmainimesed“. Ka kiriku pärimus kutsub meid ju üles kasinusele: paastumisele, mõistlikkusele kõigi asjade kasutamisel, liialdustest ja uhkeldamisest loobumisele. Kõike seda peab saatma hoolivus oma kaasinimese vastu ja tänulikkus Jumalale kõige eest, mis meil on ja mida oleme saanud – mitte, nagu pahatihti juhtub, selle üle kurtmissele, mida pole. Rääkimata muidugi kõige suuremast asjast: sellest, et ruhuaja mured pole vörreldavatki sõjaaja omadega.

Muidugi on üks asi teadlik enesepiiramine mingis asjas (lähtudes kristlikust vagadusest ja vaimuliku isa õnnistusel), teine asi lihtsalt satutumine raskesse olukorda: tööd pole, toidulaud kasin, tuba jahe... Kuid ka väliste, meie tahest sõltumatute hädade kannatlik talumine on samu-

ti omamoodi askees ja martüürium. Iga usklik on kutsutud tänulikkusele, kannatlikkusele ja lootusele ning mõtlema selle üle, mis on elus kõige olulisem, igavestele asjadele ja sellele, kuidas selle maise segaduse keskel käia teed töelise ja püsiva poole.

Paratamatu kasinus, kokkuhoidmine sõna ühes tähenduses, ei tohi lasta meil unustada kokkuhoidmist teises mõttes. Me oleme kutsutud, eriti just sellistel aegadel nagu praegu, hoidma kokku kiriku ja ühiskonnana, argieli olukordades ja ühistes suurtes pürgimustes. Alates muidugi kokkuhoidmisest oma perekonna ja teiste lähedastega, aga ka iga inimesega, kes meie abi võib vajada – olgu see abi siis aineline või lihtsalt mõni hea sõna või eestpalve.

Kokku peab hoidma kirikurahva, kogudusena. Just nüüd on eriti aeg üheskoos palvetada ja mõelda selle peale, kuidas meie kogudus toime tuleb nii majanduslikus kui ka igas muus mõttes. Nüüd on aeg hoida kokku meie peagi saja-aastases Eesti kirikus – kirikus, mille ajalugu näitab selle elevat otsekui kehastunud martüüriumi ja vastupanu neile jõududele, kes kogu prae guse kriisi taga on, ja neile jõududele, kes on omakorda nende taga, kurjuse ja kõrkuse vaimule.

Aga me peame hoidma kokku ka „ilmalikul“ tasandil, ja seda mitte üksnes isiklike suhetes mõttes, vaid ka rahvana, oma Eesti riigi kodanikena. Seda pole liiast röhutada, sest tõusavad hinnad, energianappus ja muud argimured kipuvad kergesti kaasa tooma kibestumise ja vimma „nende vastu seal üleval“, olgu selleks mõni konkreetne poliitik, erakond, võimaliit või lõpuks riik kui selline.

Kõik see on inimlikult mõistetav ja kordub kriisi puhul ikka. Häda on vaja kellegi süüks pan na, kellegi, kes on seatud juhtima ega tee midagi või siis teeb kõike valesti ja omakasutüüdkult.

Tösi, nii nagu me üksikute inimestena eksime, eksivad ka valitsused, erakonnad, poliitikud ja iga tasandi juhid. Seda arvesse võttes peab aga silmas pidama ka teist külge: et ühiskondlik elu vajab korraldamist ja juhtimist, et keegi peab

otsuseid tegema, isegi kui tal on omad puudused ja patud. Keerulistel aegadel on iseäranis oluline toetada neid, keda meie oma rahva enamus on võimule valinud. Kui kõik ainult nuri seavad ja nõuvad riigijuhtide väljavahetamist, teeb see viimaste ülesanded raskemaks ja võib tuua hiljem võimule need, kes lubavad lihtsaid ja drastilisi muutusi, mis on määratud läbikukumisele. Rahva jaoks lisab aga ülalt tulnud otusteste vastumeelne järgimine enam raskust kui selle tegemine rõõmu ja pühendumisega.

Vähegi mõeldes saame aru, et praegused kriisid pole suurelt jaolt mitte meie riigi valitsejate vigade tagajärg. Ja sedavörd kui ongi, on need ju meie rahva enese valitud esindajad. Kuid sõda Ukrainas, Venemaa gaasikiusamine ja ka mõned teised tegurid on rahvusvahelised, mitte kohalike otsustajate töö. Kindlasti võib küsida, kas kaitsekulusid poleks võinud juba varem ja enam järk-järgult tõsta, kas sõltuvust Vene gaasist poleks võinud vähendada, kas süsihappeaasikvoote poleks saanud alla kaubelda jne. Kuid kas meie ise või rahva enamus oleks neid otsuseid omal ajal tervitanud? Kaheldav.

Kõik see ei tähenda, et me ei tohiks üldse olla kriitilised ega küsimusi esitada. Loomulikult tohime ja peamegi. Kuuletumine „ülemustele“, „kuninga austamine“ ei ole sama, mis pime alistumine või fatalistlik ükskõikus riigi vastu. Meie rahvavõimuga ühiskonnas oleme kõik kutsutud omal moel riigielus kaasa rääkima ja seda ühel või teisel viisil mõjutama. Lihtsalt keerulistel aegadel tuleb hoida pea külm ja mitte lasta end ei elumuredest ega kellegi ässitusest kista raevakasse vastasseisu ega käegalöövasse meeleteitesse. Ja kui „ilmalapsed“ ka nõnda end eksitada lasevad, on meil tasakaaluks pühakirja ja pärímuse tunnitus sellest, kuidas ristiinimene peaks mõtlema ja käituma. Pealekauba on meil teised asjad, mida me kõrgemateks väärusteks peame, mitte ainult leib laual ja soe tuba – ehhki neid on muidugi kõigile vaja.

Ühtekuuluvus oma rahvaga võiks välja paista ka muus. Kui see vähegi võimalik, on meie kohus osta valiku korral oma, Eesti kaupa, eriti väike-

tootjate oma, ja toetada muul moel meie tootjaid ja ettevõtjaid. Praegune kriis võib viia nii mõnegi ettevõtte kinniminemiseni, töötajate lahtilaskmiseni, suurenendades vletsust ja väljarännet. Paljudele pole eestimaise eelistamine tihtipeale võimalik, aga teistele küll. Ehk võime tarbida vähem, aga omamaist, ehk võime reisida mitte ümber maailma, vaid kuskil Eestis, ehk võime aineliselt ja ka vaimselt hoida oma inimesi, oma elu Eesti maal ja linnades? Ehk on meil millestki ülemäärastest loobuda, et olla toeks meie oma kodumaa majandusele ja inimestele?

Sellega ei pea me silmas võõrastele vastu ole mist või keskendumist ainult omale. Ka kriisi ajal ei saa unustada kogu maailma probleeme, sealhulgas looduskaitset. Olgu süsihappegaasi kvootide ja mõne muu üksikasjaga, kuidas on – ilmselt on mõistlik praegusel ajal neist järelle anda –, kuid üleüldist muret keskkonna pärast ei saa minetada mistahes olukorras. Jällegi, paljudel pole see võimalik, kuid kellel vähegi on, teeb hästi, kui valibloodussõbralikke kau pu ja teenuseid ning elab üldse viisil, mis aitab hoida Jumala loodut.

Teiseks ei saa unustada seda maad, keda prae gu rünnatakse ja seal saabunud põgenikke. Ka vletsamas majandusseisus peame ikkagi toteama algatusi, mis aitavad Ukrainal vastu pidada. Muidu kasvavad ainult sealse rahva kannatused ja muutub üha tõenäolisemaks, et sama õodus jõuab pärast ka meie õuele. Ja kui vlets ka paljudel meie põliselanikel pole, ei saa seda vörrelda olukorraga, millest sõjapõgenikud on tulnud. Nende abistamine oma võimalustesse on meie kohus kristlaste ja inimestena.

Keerulised ajad on käes ja paraku võib minna veel hullemaks. Iga selline aeg paneb meid raskele valikute ette enam kui tavaline, suhteliselt rahulikum ja jõukam aeg. Me võime alistuda ahastusele, kibedusele, vihale või mistahes pahele. Kuid võime ka vastu panna, mitte kaotada oma kristlikku meelt, tänutunnet Jumala ja halastust ligimese vastu. Me võime hoida kirides kokku vaid oma kulude pealt, aga võime avastada ka kokku hoidmise vaimu oma rahva, kiriku ja igat liiki kogukonnaga.

Igavene mälestus!

Lahkus Oleg Tereping

7. aprill 1968 – 22. november 2022

Foto: Aigar Nagel.

Meie seast on lahkinud auväärts kaastöötaja Issanda viinamäel Oleg Tereping, kes oma eluajal pürgis aste-astmelt edasi palve-elus ning süüvis õigeusu salasustesse.

Oleg oli Tallinna Issanda Muutmise peakiriku koguduses, nagu ka tema abikaasa Jelena, kellega ta samas ka laulatati. Nende peres kasvab kaks tütar, Jessica ja Victoria.

Oleg Tereping osales koguduse juhatuse töös ja panustas nõuannetega ning iga-pühapäevase palveteenimisega koguduse-elusse ka laiemalt. Muuhulgas aitas ta organiseerida koguduseruumide renoveerimist, et tulevikus saaks kokku kutsuda pühapäevakooli ja osaleda selle töös.

Tema eriliseks andeks oli just organiseerimisoskus: pealtnäha väikese vaevaga tegi ta palju ja tulemuslikult, olgu siis tegemist EAÖK väljaannetega – trükikoja omanikuna oli tal aastatepikkune koostöö

meie kirikuga – või märterperekond Pettai mälestuse jäädvustamine Varstu (Mõniste-Ritsiku) kirikuasias.

Tema elutee viimased aastad möödusidki Varstu koguduse taaselustamise tähe all: kirikuhoone renoveerimine, teenistuste korraldamine, kontsertide toomine Varstu kirikusse, et jagada kohalikule rahvale õigeusukiriku laulupärandit.

Usuteaduste Instituudi õigeusu osakonda õppima asudes valmistas ta vaimulikuteeks, olles täis motivatsiooni panustada veelgi rohkem töös Issanda viinamäel.

Avaldame siinkohal kaastunnet Olegi vanematele, abikaasale ja tütardele.

Igavene mälestus!

Ülempreester Aleksander Sarapik

Püha Joosep, Jumalasünnitaja kihlatu

Jumala lihakssaamise esimene ja lähim tunnistaja, õiglane Joosep, põlvnes Juuda suguharust ja oli Taaveti järglane. Ta oli Jaakobi poeg ja Eeli väimees. Joosep pidas Naatsareti puusepaametit. Tal oli esimesest abielust neli poega: Jaakob, Joosep, Juudas ja Siimeon ning kolm tütar: Ester, Marta ja Saloome, kellest sai Sebedeuse naine ning apostlite Jaakobuse ja Johannese ema. Joosep oli leseks jäänud keskealisena. Ta valiti noore Maarja eestkostjaks ning inimeste silmis oli ta tavaliine abielumees.

Kihlusaja jooksul sai Maarja Püha Vaimu toimel käima peale. Kui Maarja, olles veetrud kolm kuud Eliisabeti juures Ain Karimis (Bet Kerem), pöördus tagasi Naatsaretti, hakkasid temas emaduse esimesed tundmärgid juba välja paistma. Vaga ja sirgjooneline Joosep ei võinud mõista, kuidas Issandale pühendatud neitsi oleks võinud salasuhes süüdi olla. Joosep oleks pidanud oma mõrsjast lahutama, kuid õiglase ja kaastundlikuna ei tahtnud ta noort tüdrukut avalikult häbistada. Olles palvetanud, otsustas ta Maarja ilma mingi kärata enda juurest minema saata.

Siius ilmus talle unes Issanda ingel ja rääkis, et viljastumine oli toimunud Pühast Vaimust ja et Joosepist pidi saama lapse hooldaja ning kasvataja. Õiglane Joosep viis Maarja oma koju ning nende pulmapidu peeti juudi kommete kohaselt. Joosep vaikis talle usaldatud suurest saladusest ning hoidis selle varjul. Ta sai maailma-

köiksuse suurima ime, Jumala inimeseks sündimise lähimaks tunnistajaks. Joosep sai ka lapsele nimeks Jeesus.

Karjaste ja tarkade külaskäigu järel ilmus Joosepile jälle unes Issanda ingel ning käskis teda lapse ja emaga Egiptusse põgeneda. Kui oht oli möödas, pöörusid nad tagasi Naatsaretti ning Joosep jätkas oma ameti pidamist. Ta õpetas Jeesusele nii puusepatööd kui ka Jumala seaduse tundmist. Kõike loov Sõna ja Seaduseandja oli saanud piiratufs ja õppimatuks, et õpetada meile töelist teadmist. Lunastaja lapsepõlveaastad möödusid rahulikult. Ta tegi oma maistele vanematele kuulekalt tööd. Joosep pidas vaikides oma saladust ja ka Maarja hoidis sünninga seotud imed oma südames, mõtiskledes juhtunu üle.

Kui Jeesuse avaliku tegevuse algusaeg

lähenes, andis Joosep oma hinge Jeesuse ja Maarja juuresolekul Jumala hoolde. Joosep oli oma ülesande kuulekalt täitnud. Räägitakse, et oma viimaste sõnadena oli ta öelnud: „Surmavalu ja hirm on mind ümber piiranud, kuid mu hing on jälle rahulik, sest ma olen kuulnud Su häält, Jeesus, mu kaitsja, Jeesus, mu Lunastaja, Jeesus, mu pelgupaik, Jeesus, kelle nimi on magus mu suus ning kõigi nende südamais, kes Sind armastavad”.

Oma piühade sugulaste palvete pärast, Issand Jeesus Kristus, heida armu meie peale. Aamen.

Joosep imestas kindlasti nii mõnigi kord selle üle, miks Jumal oli valinud just tema nii erilise ülesande jaoks. Kuid ometigi ta kuulas Tema sõna ja seadis oma elu ohtu, hoolitsedes Jeesuslapse ja Tema neitsiliku Ema Maarja eest. Joosep jättis kõrvale omaenda soovid ja eelistused ja tegi seda, mida vaja, mängides nõnda olulist osa meie päätelooos.

Praegu, jõuluajal, on hea mõelda, kuidas püha Joosep Kihlatu võiks olla meile eeskujuks. Ta ei olnud mingi erakorraline pühak, range askeet, suur müstik või midagi taoalist. Enne Maarja eestkostjaks saamist elanud töömehe elu siin maailmas, olnud abiellus, saanud lapsi, ja siis leseks jääenud. Aga et teenida Jumalat, ei pea olema noor või maailma murede eest põgenema. Oulilisem on lihtsalt kuulata Tema kutset. Alati ei tundu see, milleks meid kutsutakse, meeldivana ja me võime esiti ka kahelda, nii nagu Mooses ja paljud teised alguses tegid. Aga Jumal on kannatlik ja viimaks võidab Ta meid enese poole, oma plaanide teostamisel abiks olema.

Jõuluime nõudis mitmel moel inimese koostööd. Keegi ei sundinud Maarjat saama Jumalasünnitajaks. Hommikumaa targad oleksid võinud mõelda, et teekond Palestiinasse on ikka liiga pikk ja ohtlik. Joosep oleks võinud jäätta maha naise ja sündimata lapse, kes olid tema hoolde usaldatud. Küllap pidi ta nii mõnigi kord

end kokku võtma ja paluma Jumalalt jõudu edasi minemiseks.

Jumala Poeg sündis maailma, kus inimesed teevad oma valikuid. Meil kögil on siin omad eelistused, eesmärgid ja vaated sellele, mis on hea ja vajalik. Ja Jumala kutse ei pruugi alati meie plaanidega sobida. Aga nagu Joosepit, nii kutsutakse meidki kuuletuma, vastama ja mängima oma osa Jumala armunõus.

Muidugi ei saa me ennast kuigivõrd Jeesuse kasuisaga võrrelda. Kuid Issand sündis ka meie jaoks, et kutsuda meid igavesse ellu, Kolmainu armusse, Jumala riigi rõõmu ja õndsusse. Et see imeline uuenemine saaks toimuda, peame Tema vastu võtma, Talle jaatavalt vastama, ja kuulama Tema kutset.

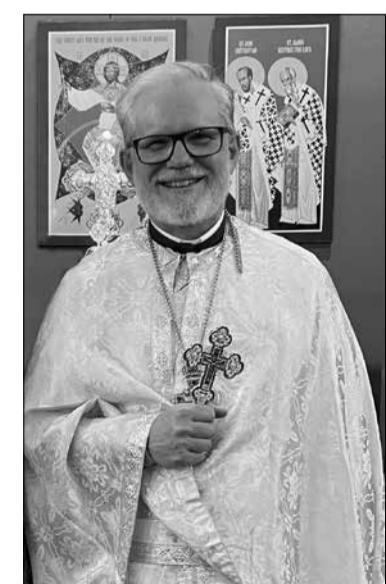
Kristus ei sündinud kuhugi muinasjuttu maailma, vaid karmi ja julma maailma, kus tapeti isegi vastsündinuid. Paraku tapetakse süütuid lapsi nüüdselgi ajal. Nüüdk on küll ja küll sõdu, vägivalda, ülekokut, vaesust ja nälga. Kui suudame kedagi aidata ja toetada, oleme omal väikesel viisil teinud midagi sarnast nagu püha Joosep.

Jõulupüha tähendab, et kõik inimesed on kutsutud taevasesse ellu, igaüks oma moodi. Kõik pole alati selge ja kirgas nagu täht, mille järgi targad läksid. Ja vahel, kui ongi selge, me keeldume, nagu Joosep alguses. Ent üks on kindel: me peame kuulama, et teada, milleks Jumal meid kutsub. See nõub igapäevast palvetamist vaikuses ja meelerahus, et avada oma süda Temale. See nõub ka sellist alandlikku usku, nagu oli Joosepil.

Teenigem siis jõuluajal ja hiljemgi Kristust jumalakartuses, usus ja armastuses. Jätkem enda väljavabandamine ja võtkem osa sellest uuest elust, mille Õnnistegija on maailmale toonud. Olgem eriti tähelepanelikud nõrkade, kannatajate ja eksinute vastu, sest see on Issanda tahe. Pühitsegem seda meie pääste suurt püha armastuses ja teenimises.

*Esimese osa (traditsioonilise sinaksari)
tõlkinud Raul Keskiila.*

*Teise osa isa Philip LeMastersi järgi
tõlkinud ülempreester Mattias Palli.*

Isa Philip LeMasters.

Kui inglid olid läinud

Sergius Laos

„Kui siis inglid olid läinud nende juurest ära taevasse, ütlesid karjased üksteisele: „Läki nüüd Petlemma ja vaadakem seda asja, mis on sündinud, mis Issand meile on teada annud!”” (Lk 2:15).

Karjastele Petlemma väljal oli Jumal kinkinud võrratu vabaõhujumalateenistuse. See oli kõige esimene jõulujumalateenistus ja kõige esimene jõulujutlus, mida nad kuulsid. See jumalateenistus toimus öö ajal, kui nad olid väljal õitsil oma karja juures.

„Ja Issanda ingel astus nende ette ja Issanda auhiilgus paistis nende ümber”. Jutlustaja oli kantsisse astunud ja see kantsel oli pilv, mis säras Jumala auhiilgusest ja Jumala ligolekust. Jutlustajaks sel öösel oli ingel. Milline eesõigus see võis temale olla, jutlustada ristiusu esimest jõulu-jutlust! Jumal hindab väga jutlustamist ja evangeeliumi kuulutamist. Ta saatis jõuluööl siia maailma oma ainusündinud Poja, et Temast saaks rändjutlustaja. Olla Jumalasõna kuulutaja on kõige suurem ja tähtsam ülesanne siin maailmas.

See esimene jõuluöö-jutlustaja tuli meile kuulutama rõõmusõnumit taevast. Ta polnud seda sõnumit õppinud kusagil maises ülikoolis. Ta tundis Jumala tahet ja inimeste vajadusi. Tema oli sõnum Looja Jumala käest.

Ja nüüd hakkab ta rääkima. Tema esimesed sõnad on „Ärge kartke!” (Lk 2:10). Nõnda, evangeelium ei ole mitte sõnum, mida peab kartma, mille eest peab ära põgeneva. Evangeelium on rõõmusõnum. Jälje ja uesti ütleb Jumal Piibli lehekülgdedel: „Ära karda, sest mina oled sinuga!” Sõnad „ära karda!” olid alati Jeesuse huultel. „Ära karda!” ütles Jeesus Patmose saarel Johannesele: „Mina olen esimene ja viimne ja Elav: ma olin surnud, ja vaata ma olen elav igavesest ajast igavesti” (Ilm 1:17-18).

„Ärge kartke! Sest vaata, ma kuulutan teile suurt rõõmu!” See on suur rõõmusõnum kogu inimkonnale. Sõnumid, mida me tänapäeval kuuleme, ei ole alati rõõmusõnumid. Maailmas on nii palju halba, et enamik sõnumeid ajalehtedes ja raadios on ahastust, kurbust ja muret tekitavad sõnumid. Kui ameeriklased maandusid Kuule, siis oli see sõnum uus ja haaras kõiki. Kuid nüüd on see sõnum vanaks muutunud ja sellest enam palju ei räägita.

Kuid sõnum Jeesuse sünnist kunagi ei vannane. Jõuluevangelium on alati värske ja rõõmustav, see on suur rõõmusõnum kogu inimkonnale, nii rikastele kui ka vaestele, nii harituile kui ka paganatele džunglis. See on eriti hea sõnum neile, kes otsivad sügavat Jumala teed. See oli Jeesuse päevil rõõmusõnum neile, kes olid pimedad ja jalutud, koormatud ja vaevatud. Jeesus aitas neid kõiki. Evangeelium on rõõmusõnum nii lastele, noorukitele kui ka täiskas-

vanuile. „Ma kuulutan teie suurt rõõmu, mis saab osaks kõigile rahvale!”

Mis on siis see rõõmusõnum, mis neile kõigile head pakub? Mida rääkis see jumalik sõnumitooga, kes on tulnud Jumala trooni juurest? – „Sest teile on täna Taaveti linnas sündinud Õnnistegija, kes on Issand Kristus.”

„Kristus Lunastaja – milleks mul seda tarvis on?” mõtleb tänapäeva moodne inimene. „Mul on oma kirik, maksan omad maksud, püüan olla hea inimene.” Nii mõtles ka üks mees Kristuse päevil: „Ma paastun kaks korda nädalas, maksan isegi kümnist. Ma tänan Jumalat, et ma pole nii-sugune nagu teised inimesed (Lk 18:11). Nõnda olen ma küllalt hea ilma Kristusesta.” Kuid Lunastaja Kristus on meie kõige suurem vajadus. Sest ainult Kristus, meie Lunastaja võib meile ütelda: „Sinu padud on sulle andeks antud” (Lk 7:48).

Ja siis lõpeb jutlus Petlemma väljal. Taevane jutlustaja lahkub. Taevane koor töuseb üles ning hakkab Jumalale kiitust tooma. Ning ühest taeva otsast teise kõlab taevalelik meloodia ja Jumala austamine. Taeva sõjaväe hulgad kiidavad Jumalat, sest Ta on saatnud maailmale Õnnistegija. Kuid veel rohkem peaksime meie Jumalat kiitma ja austama käesolevate jõulude ajal! „Au olgu Jumalale kõrges ja rahu maa peal inimeste seas, kellest Temal on hea meel!”

Kui nüüd kõik oli vaikinud, inglid olid ära läinud taevasse, siis, kui taevaliku auhiilguse valgusesära oli kustunud, siis laskus pimedus jälle üle Juuda mäestiku. Argipäevas ümbristes neid jälle. Nüüd tuli tähtis moment. Nad olid kuulnud Jumala sõnumit, olid osa võtnud vabaõhujumalateenistusest. Kas valgus, mida nad nägid, võib neid juhatada veel suurema valguse jurde? Mida nad teevad töega, mida nad just olid kuulnud?

„Läki nüüd Petlemma!” ütlesid karjased. See oli õige otsus. „Proovime seda sõnumit, mida me oleme kuulnud.” Pannes inglite sõnumi proovi peale, leidsid nad jõululapse Jeesuse. Ja see oli parem kui kuulda inglise sõnumit ja taevalooride austamist. See oli parem kui midagi muud siin maailmas: nad leidsid Jeesuse – oma Lunastaja.

Kujutame endile ette, kui nad oleksid arutanud omavahel, vaielnud ja isegi rielinud sellepäras, kas minna või mitte. Ja siis jätnud minemata. Ja kui siis aastate pärast nende lapsed oleksid kuulnud isa jutustust jõuluööst ja küsinud isa käest: „Isa, kas sa läksid vaatama? Kas sa leidsid, et inglite sõnum oli õige? Kas Jumal tuli väikese lapsukese kujul siia maailma?” Kui kurvalt oleks pidanud siis elatanud karjane häbi pärast oma pea langetama ja ütlema: „Ma ei tea, sest ma ei läinud vaatama. Mõned ütlevad, et see on vaid jutt. Teised, kes läksid, ütlevad, et nad leidsid jõululapse Jeesuse. Kuid ma ei otsinud ja ma ei tea.”

Kallis eesti ema ja isa. Ka sinu lapsed või-

vad küsida jõulu ajal sinu käest: „On see tõsi? Kas Jeesus töesti sündis neitsi Maajast? Ja kas Jeesus võib ka sündida meie südames? Isa, ema, kas ka meie võime saada Jeesusesse uskudes Jumala lasteks?” – Mida sa võid vastata? Kas pead ütlema häbenedes: „Ma ei tea, ma ei ole otsinud ega Jeesuse, oma Lunastaja järele igatsenud.”

Kuid rõõm on ütelda oma lastele: „Jah, isa ja ema on leidnud tee Jeesuse jurde. Ta on meie Lunastaja ja Päästja. Meie süda on saanud sõimeks Jeesusele. Lapsed, meie juhatame ka teid Jeesuse jurde!”

Kui nüüd karjased tagasi tulid, siis nad ei leidnud mitte üksi Jeesuse, vaid Petlemma

sõime juures Jeesusega isiklikult kokku saades leidsid nad ka uue elu. Muutus oli aset leidnud nende südames. Nad olid leidnud Õnnistegija, nende pattude Lunastaja. Taevane valgus oli paistnud nende südame sisesse. Kristuse rahu oli täitnud nende hingega ja taevane rõõm säras nende silmades. Nad olid otsinud ja leidnud. Neil oli isiklik läbielamus Jeesusega.

„Ja karjased läksid tagasi Jumalale au andes ja Teda kiites kõige eest, mida nad olid kuulnud ja näinud, nõnda kui neile oli öeldud” (Lk 2:20).

Usk ja Elu 1975, nr 3/4

Miks nii hilja

Miks nii hilja õhtukellad
meile tornist kõlavad?
Kirikutes miks nii hulgad
küünlad kaunist' säravad?

Täna on ju rõõmupüha
kallim kallimatest see,
sest sel öösel sündis ilma
Jeesus, jõululapsuke.

Kirik hiilgab tulemeres,
viiruk keerleb ülesse
selle auks, kes väetiksen
asus Neitsi sülesse.

Sellel helistame kelli,
sellel kõlab meie laul:
Jumalal au kõrges olgu,
ruhu olgu ilma peal!

1922. aasta lauluraamatust

Õigeusu arusaam hing surmajärgsest seisust ning tollimajade õpetus

Tauri Tölp

„Ja kes jälle tuleb auga kohut mõistma elavate ja surnute üle, kelle kuningriigil ei tule lõppu.”

„Otan surnute ülestõusmist. Ja tuleva ajastu elu. Amen.”

Just nõnda vähese teabega surmajärgse olukorra kohta, viidates vaid üldisele ülestõusmissele ning viimsele kohtupäevale, on õigeusu kirik otsustanud piirduda oma dogmas. Kuigi viimset päeva pole ju veel kätte jõudnud, on meie seast siiski lahkinud paljud meie esivanemad ning lahkume ühel päeval ka meie ise. Mis aga saab neist ja ka meist sellel vahepealsel ajal? Kas mitte ei lohutaks ja aitaks meid paremini surmaks ette valmistada täpne teadmine hinge olukorras enne ülestõusmist? Olukorras, kus kirikul on sel teemal jäanud dogma formuleringata, võtab loomulikul kombel koha sisse inimlik uudishimu ja spekulatsioon.

Üks detailsematest spekulatsioonidest sel teemal on 10. sajandil munk Grigoori kirjutatud „Vassiili Noorema elulugu”, kust leiame nn „tollimajade teooria”, mille tegi Venemaal populaarseks 19. saj elanud askeet ja teoloog Ignati Brjantšaninov ning mille populaarsus jätkus ka läände emigreerunud Välis-Vene kiriku liikmete seas. Kuigi seda teooriat õpetas ka (San Francisco ja Shanghai) piiskop Joann Maksimovič, tegi selle läänemaailmas kuulsaks Välis-Vene kiriku munkpreester Seraphim Rose oma teosega „Soul After Death” (1980). Eestis on seda teooriat esitletud õigeusu õpetusena püha Issidori kirjastusseltsi välja antud teoses „Õigeusu alused” (2009) ning ka käesoleval aastal isa Roman Tönissoni kirjutatud teoses „Retk uude ellu”. Paljudele on ehk aga teadmata, et Seraphim Rose, kes proovis oma kuulsa teosega esitada õigeusklikku seisukohta hinge kehvälalistest kogemustest ja seega ka surmajärgsest olukorras, pani pahaimmatult alguse vaidlustele ja tülilele, mis kestavad õigeusklike vahel tänini.

Esimene suur tüli tekkis Välis-Vene kiriku enda sees, kus Rose'i hakkasid hereesias süüdistama diakon Lev Puhalo (hilisem piiskop Laasar) ja tema toetajad. Loo lõpetas Välis-Vene kirikus püha sinodi otsus, mis mõistis hukka Puhalo liialdused ning tõi välja, et kuigi Rose'i vaated hereetilised ei ole, tuleb vaidlus lõpetada, kuna õigeusu kirikul puudub sel teemal üks ja kindel õpetus. Vaatamata sellele jätkus aga nii teemaarendus kui ka lõhenemine, kus Seraphimi poolle koondusid mh ka erinevad askeetlikud kogukonnad, samas kui tema vastu võtsid sõna pigem haritud teoloogid.

Moodsatest mõtlejatest on seda arusaama aktsepteerinud ka pühad Justin Popović, Sofrooni ning Paissi, aga ka isa Thomas Hopko, kes küll röhutasid, et neid lugusid tuleb võtta kujundlikult ja mitte sõna-sõnal. Kuigi Kreekas oli teoria pikalt tundmatu, on seda tänapäeval populariseerinud Kreeka metropoliit Hierotei (Ierotheos) Vlachos.

Tagajalgadele on „tollimajade teooria” aga ajanud väga paljud väljapaistvad õigeusu teoloogid ning uurijad, nagu näiteks Stanley S. Harakas, Stephen Shoemaker, George Demacopoulos, P. Laudecour ning Eestilugejaile tuntud David B. Hart. Neile kõigile on teinud meeleshärmi nii teoria sisu, mis ei kääi kokku õigeusuga, kui ka tänapäeva fundamentalistide katset muuta õigeusu ajaloos pigem teisejärguline arusaam justkui kiriku ainsaks usuliseks õpetuseks. 2011. aastal kirjutas tollimajade vastu ka dr Adnan Traboulsi, tuntud Antiookia patriarhaadi teoloog, kelle argumente pooldas ka Antiookia kiriku Põhja-Ameerika peapiiskopkond.

Kuid millest siis räägib „Vassiili Noorema elulugu”, et ta on toonud moodsal ajal õigeusklike sekka nõnda palju tüli? Alustame sellest, et kahtlust äratab juba tõsiasi, et teose autorist Grigoorist ega ka pühak Vassiilist (kes on suure töenäosusega väljamõeldud isik) ei tea me mitte midagi. Veel huvitavam on, et surmajärgse elu nägemust ei saa mitte pühak, vaid hoo-pis raamatu autor Grigoori ise. Loo keskmes on aga usklik, kuid siiski teatud määral patune Teodoora, kes oli olnud püha Vassiili Noorema sulane ning kelle läbielamiste kaudu esitatakse meile Bütsantsi ajaloo kõige detailsem hinge surmajärgse teekonna kaart. Grigoori, kes saab ilmutuse, räägibki meile loo Teodoorast, kelle surma järel peab tema hinge enne oma ooteala-le jõudmist tösusma õhku ning läbima 21 tollimaja astet, kus iga aste on seotud konkreetse patu kategooriaga. Sellel õudusil ja hirmu täis õigusemõistmise teekonnal ründavad Teodoora hinge hirmsad tolliametnikest deemonid (mustanahalised etiooplased), kes küsivad igas tollimajas, justkui prokurörid, aru iga tema elu jooksul tehtud patu eest, samas kui inglidi kaitsevald advokaatidena hinge, tuues välja elu jooksul tehtud patukahetsused ja head teod. Kui inglitel jäääb kaitsvaid argumente puudu, teevald kurivaimud teatavaks kohtuotsuse ning saavad hinge endale, pekstes ta läbi, sidudes kinni ning tirides maa-alusesse põrgusse, kus hinge jääb piineldes ootama oma viimset kohtupäeva. Kui aga inglite argumendid on vettipidavad, saab hinge koos inglitega tollimajast läbi, kuni jõuab lõpuks paradiisi, kus jääb rõõmsalt puhates ootama oma ülestõusmist ja kohtupäeva. Kuigi Teodoora oli oma südames patte kahetsenud ja isegi nende tegemise lõpetanud, ei olnud ta neid siiski oma vaimulikule isale pihtinud, mistöttu oli Teodoora hea saak tolliametnikest deemonitele. Et Teodoorat siiski deemonite käest päästa, võtavad inglidi kasutusele kaalu, millega mõõdetakse tema häid ja kurjasid tegusid. Teodoora head teod saavad aga juba tollimaja 5. astmel otsa, mistöttu päästab Teodoora põrguaarddest püha Vassiili, kelle inglilele antud kuldmündid (Teodoora teened) ta siiski tollimajadest läbi päästavad. Teos lõppeb inglile tõdemusega, et üldine meeleparandus ja palveelu inimest ei päästa, vaja on ka pattude ülestunnistamist pihil ning pihiisa andeksandmist.

Tollimajade teooria on seega erinevate arusa-

made kompleksne süsteem: a) läbi õhu asetsevad mitmetasandilised ja õudusi külvavad tollimajad ning tolliametnikud; seal küsitsakse lõivi inimese Pattude eest; b) Pattude ja heategude registri detailne olemasolu ning nende väljatoomine; c) osaline kohtumõistmine ning kaalu kasutamine inglite ja deemonite poolt; d) pihtimata padut saavad karistatud.

Vastuväitjad on just loo nende külgede puhul välja toonud liigse detailsuse ja spekulatiivsuse teemadel, millest meile pühakiri midagi rääkinud pole. Nendes teemades urgitsemine pole kriitikute arvates midagi rohkemat ega vähemat kui oma uudishimupatule järeleandmine. Õigeusust hälbijavaks on selliste seisukohtade puhul peetud ka viimsel kohtupäeval toimiva kohtuotsuse toomist vahepealsesse etappi, kus sellega tegelevad deemonid ja inglid, samas kui meie südamete ainus töeline tundja – Jeesus Kristus – on sootuks mängust välja jätetud. Kolmandaks suureks probleemiks on peetud ka väikeste pihtimata jäänuud Pattude karistamise vajadust, mis sarnaneb juba liiga katoliikliku purgatooriumi ideega, mis on aga õigeusu kirikus hereesia. Vastandades ennast tihti katoliku kiriku juriidilisusele, on õigeusu kiriku enesekuvand olnud alati pigem armuline ja meditsiiniline. Ning neljandaks probleemiks on peetud surmajärgse karistuse ja õuduse liigset röhutamist ning armu ja rõõmu pea täielikku puudumist.

Teoria pooldajad on aga selles näinud head hingekarjaslikku vahendit, mis paneks meid hirmu ja hardusega tõsisemalt suhtuma meebleparandusse ja oma Pattude loobumisse. Tollimajade mitteaktsepteerimist peetakse aga just katseks õigustada mõraalset lõtvust.

Aga kuidas on lood meie kiriku pärimusega? Kas tollimajade õpetus on alati olnud meie kirikusade keskne õpetus? Kui jah, siis millest selline tüli? Ning kui ei, siis milline võiks olla ortodoksne arusaam? Et seda paremini mõista, üritan järgnevalt anda tõlevaate selle kohta, millised on olnud eri kirikusade vaated surmajärgse olukorrale ning milline on olnud tollimajade olulisus kiriku ringkondades. Kiriku liturgilised ja ikonograafilised materjalid jätan teema liigse mahu töltu sel korral välja.

Idee alged ning varajane kristlus

Kuna Uus Testament meile tollimajadest midagi ei räägi (v.a ebamäärased viited kurjade vaimude ja saatana asetsemisele taevalaotuses (Ef 2:2; 6:12) ning peaingel Miikaeli vaidlusele kuradiga Moosese keha pärast (Jd 1:9)), on selle teoria päritolu üle pikalt spekuleeritud.

Tollimajade ideega kaasas käivad tunnused on viinud uurijad aga hilisantiiksesse kreeka-roma vaimsusest läbi imbuund Egiptusse, jutustuste jurde surmajärgsetest sündmustest. Nendes oli olulisel kohal just ohte ning takistusi täis teekond, mille hinge pidi edukalt läbima, et jõuda oma lõpp-punktini. Tihti mõisteti neid teekondi ka astroloogia võtmes, kus igal tähtkujul ehk sodiaagimärgil (tähtedemajal) on oma jumalus või vastutav olend. Teel taevasse käib hinge läbi nende tähtede valitsejate juurest. Hinged sünnavad nendest märkidest ja on neist mõjutatud. Sündides panevad need tähtedemajade valitsejad hingedesse kurjad elemendid ja ootavad neid hiljem tagasi, et siis lõivu võtta. Lisaks sellele leiame tollimajade teoriast elemente ka Vana-Egiptuse surmajärgset elu kirjeldavast „Surmute raamatust”, mille järgi astub

ting surmajärgselt kohtukotta, kus jumalad inimest kas süüdistavad või kaitsevad, mõoda-vad kaaludes tema häid ja halbu tegusid ning kohe ka kohut mõistavad. Need müüdid olid läbipõimituna eriti populaarsed just lihtrahva seas (peamiselt Egiptuses, kuid ka mujal) ning jäid selleks ka ühiskonna kristianiseerumisel.

Tollimajade idee teine oluline allikas on olnud juudi apokrifiifne (salajane) ja apokalüptiline (ilmatuslik) kirjandus (I Eenoki raamat, Taanile ja Sefanja ilmutus jne), kus toimuvad kõik-sugused prohvetlikud ilmutused ja sümbolistlikud ning mitmeti tõlgendatavad nägemused, ning kus peale maailma üle kohut mõistmise mainitakse ka vahetut surmajärgse kohtuotsuse teemat ja Pattude kaalumisi. See žanr oli populaarne Aleksandria juutide ning hiljem ka kristlaste seas, kes omalt poolt sarnase sisuga teoseid välja andsid. Suuresti olid need kristlikud tekstdid pseudograafsed, väites endid olevat pühakirja või varakirliklike autoriteetide kirjutatud, eesmärgiga rahuldada inimese uudishimu teemadel, mida kanooniline pühakiri ja Jumala ilmutus on otsustanud meile mitte avaldada. Taolised salajased ja täiendavad ilmutused said väga populaarseks varakristlike esoteerikute ja müstikute, k.a hereetiliste gnostikute seas, aga ka auväärsete kristlike askeetide ja körbeisa-de seas, kelle palvepraktikad ja kogemused paljuski nende tekstidega ühildusid ja nendest oma askeesiteooriates inspiratsiooni said.

Lugejale on hea teada, et juhivad kirikuisad ja piiskopid, kelle peamine ülesanne oli hoida puhtana apostellikk ja evangeelset õpetust ehk usureeglit, on taoliste spekulatiivsete ja allegooriliste mitmeti mõistetavate tekstide suhtes olnud alati väga ettevaatlikud. Suur osa neist on kuulutatud hereetilisteks, teisi on peetud küll hingele kosutavaks lugemiseks (Peetruse ilmutus jne), kuid siiski mitte pühakirja vääriliisteks, ning Johannese ilmutusraamat pääses vaid hädavaevu (õigeusus alles II aastatuhandel) Uude Testamenti, ehkki jää meie kirikus välja liturgiliste lugemiste hulgast.

Seda keskkonda arvesse võttes pole imestada, et tollimajade idee esmaseid sugemeid leiame just Egiptusest, kus erinevad kristlikud gnostilised (hereetilised) liikumised toimetasid kõige agaramalt ning kus sündis ka õigeusu körbeaskeetlus ja munklus. Heaks näiteks on 2. sajandist pärít gnostiline „I Jaakobuse ilmutus”, kus võime näha ehk esimesi viiteid surmajärgsetele tolliametnikest deemonitele, kes läbi 72 tollimaja kõrgemale Jumala poole tõusvat Jaakobust takistada püüdsid ja temalt sala-sõnu küsidsid. Samadel alustel seisab ka 2.–4. sajandi vahemikus Egiptusest leitud gnosti-line „Pauluse ilmutus”, kus on pea üks-ühele olemas kõik hilisema tollimajade teoria põhimõtted. Arendades Uues Testamendis mai-nitud Pauluse kolmandasse taevasse tõusmisse kirjakohta (2Kr 2:12), väidab teos, et Paulus nägi seal täpselt igaüht ees ootavat surmajärg-set olukorda: pärast kehast lahkumist tõuseb hinge õhku ning kohtub kohe teda süüdistavate tolliametnikest deemonitega, kellel on iga inimese kohta paturegister, ning teda kaitsvate inglitega, kellel on inimese heategude register. Ka siin toimub eelnev kohtumõistmine ning ka karistuste kättesaamine juba enne viimset kohtupäeva, ainult et Jumala enda poolt. Vaata-mata suurele sarnasusele ei tea me täpselt, kui palju see tekst hilisema kristlikke arusaamu mõjutas; igatahes oli ta 9. sajandil tuntud, kuid teda peeti hereetiliseks.

Kuigi varakristlikud gnostilised kirjutised on juba pea üks-ühele „Vassiili Noorema eluloos” välja toodud tollimajade teoria moodi, ei saa sama öelda varakristlike kirikuisade kohta. Toetudes suuresti Luuka evangeeliumi rikka mehe ja Laatsaruse loole (Lk 16:19-31), toob Justinus Märter (2. saj) välja, et pärast surma lähevad õigete hinged taevasse „Aabrahami sülle” ning patuste omad eraldiseisvasse surmavalda, kus juba eos saadakse osaliselt kogeda oma tulevast tasu või karistust. Püh Lyon Irinei (2. saj) arusaamist mööda lähevad kõik hinged pärast surma maa-alusesse surmavalda, kus nad viimset kohtupäeva ja ülestõusmist oodates elavad edasi varjudena, mis kannavad endas maa peal elatud elu mälestusi. Tertullianus (3. saj) ja Rooma Hippolit (3. saj) toovad välja, et pärast surma suunab ingel inimhinge maa-alusesse surmavalda, kus õiged saavad „Aabrahami süles” ajutiselt osa juba neid ees ootavast taevariigist, samas kui õelad saavad ajutiselt osa juba neid ees ootavast karistustest. Kiprian, nagu ka paljud teised 1.-3. sajandi teoloogid, usub, et märtrite üle ei toimu surmajärgselt mitte mingisugust kohtumõistmist ning nemad viimset kohtupäevast osa ei saa. Sama saatuse on traditsioon omistanud ka Jumalaemale, kes jäeti samuti igasugusest kohtumõistmisest üldse kõrvale.

Samas aga võime teatavaid tollimajade algeid leida siiski Egiptusega seotud kristlaste seas. Aleksandria Klement (2. saj) on ehk esimene kirikuosa, kes mainib, et tolliametnikud kontrollivad neid, kelle hinged on pattudest rasked. Temast detailsem on samuti Egiptusest pärin Origenes (3. saj), kes ühes oma jutluses mainib surmajärgseid tolliametnikest deemoneid, kellega iga hing õhus kohtub ning kes temalt pattude eest lõivu küsivad. Tulemuseks on osalise kohtutusensa kas deemonite-poolne hinge surmavalda tiramine või Jumala-poolne taevasse võtmine. Samas on Origenese spekulatsioonides olemas ka teised versioonid: kooskõlas teistegi juba mainitud kirikuisadega toob ka Origenes välja, et kõikide lihtsurelike

hinged lähevad hoopis maa-alusesse surmavalda, kus oodatakse kas oma õndsat või siis hirmu täis ülestõusmist. Origenese hereetikuks kuulutamise töttu (4. ja 6. saj) tema mõtted kirikus muidugi suurt tähelepanu ei saa.

4. sajandi Egiptusest on otsitud toetust tollimajadele ka kahest munklusele olulisest tekstist: püha Atanaasi kirjutatud „Antooni eluloost” ning Pallaadi kirjutatud Pahhoomi eluloost. Mõlemas eluloos mainitakse kerge variatsiooniga askeesi hetkel pühale Antoonile saabunud nägemusi. Esimese nägemuse ajal töuseb Antooni hing palve ajal õhku ja kohtub seal tema püttude ja vooruste üle vaidlevate inglite ja deemonitega. Kuigi selle kohtumõistmisloo saab kindlasti üle kanda ka surmajärgsesse olukorda, toimub vaidlus siin siiski pühaku eluajal. Kuid Antooni saab ka teise nägemuse, mille järgi lendavad hinged pärast surma taevasse justkui linnud või tiivilised olendid, kus neid jahib must hiiglaslik koletis (saatan), kelle hambusse jäänud patused neelatakse alla (Atanaasi versioon) või nad kukuvald meresurutesse järve (Pallaadi versioon), samas kui õiged hinged suudavad temast mööda lennata ning jõuda paradiisi. On ilmselge, et Antooni, kes oli siiski egyptlane, on siin üritanud kristlusega põimida lõike vana Egiptuse surmajärgsest narratiivist, kus lindudeks muutunud hinged pidid surmajärgselt jõudma Osiriseni ning edukalt läbima hiiglasliku koletise hambad, et mitte saada osa „teisest surmast”, mis ootas neid meresuuruses järves. Kuigi Antooni loos pole veel mainitud tollimajade tasandeid või tolliametnikke, on siin siiski juba tunda egyptusepärist kohtu-õhk konda püttude üle vaidlevate deemonite ja inglite näol, ning ka ohte täis teekonda koos osalise kohtutussega. On arvatud, et just tänu Antooni autoriteedile jäid need lood kloostrikogukondadesse ringlema, kus neist arenes aja jooksul välja üksikasjalik arusaam tollimajatest. Kuid huvitaval kombel ei tundu, et Antooni nägemus oleks kohe avaldanud erilist mõju teistele kirikujuhidle ja kloostrikogukondadele. Nääteks on see teema

täiesti olematu Egiptuse munkadele olulises 5. saj kogumikus „Isade ütlused (*apophthegmata patrum*)”, kus ligikaudu 700 ütluse seas mainib seda vilksamisi vaid abba Teofil.

Sama olukord tundub jätkuvat ka teiste sama ajastu kirikuisadega. Vassiili Suurel (4. saj) ei ole vahetu surmajärgse olukorra kohta eriti midagi öelda ning aeg-ajalt tundub, et pärast surma järgneb inimesele kohe ka viimne kohutupäev. Vaid ühes oma jutluses mainib ta, et maailma vürst (saatan) kontrollib surmajärgselt vaimulike võitlejate hingi, et teada saada, kas nende elu jooksul läbitud võitlus ka edukas oli. Need, kellel polnud, peetakse kinni, ning need, kellel oli, lähevad Kristuse juurde. Kuigi tundub, justkui viitaks ka Vassiili siin kaudselt Egiptuse populaarsetele müütidele, on ta mingisuguste järelduse tegemiseks kahjuks liiga kidakeelne. Üldiselt tundub aga Vassiili toetavat arusaama, mille järgi kinnistub hinged vaimne seisund kohe pärast surma. Samuti toob ta välja, et surmajärgselt ei süüdistata patuseid üldse mitte saatan, vaid nende enda südametunnistus. Sarnastel väheütlevaltel seisukohadel tundub olevat ka Grigoori Teoloog (4. saj), kelle arvates süüdistavad meid surmajärgselt vaid meie enda patud. Nüssa Grigoori (4. saj) aga usub üldse, et surmajärgselt jääb hing kuni viimse kohtupäevani inimese ihu juurde.

Johannes Kuldsuu (4.-5. saj) peab vahetu surmajärgse olukorra uurimist mõttetuks, tuues välja, et õndsat hinged liiguvald kohe inglile jurde ning patuste omad kurjade vaimude jurde. Kuldsuu ei usu eriti üldse vaheseisundisse, kuna tema vaadete järgi ärkab iga inimene pärast surma kohe viimsel kohtupäeval. Süüria Efremi (4. saj) kirjeldused piirduvad samuti vaid tösiasjaga, et inglid saadavad õigheid ja deemonid patuseid. Samuti on uurijatele väga hästi teada, et püha Efrem kuulub koos Afrati ja Iisakuga Süüria teoloogilisse traditsiooni, mille alusel lähevad nii õiglaste kui ka patuste hinged vanatestamentlikku pimedasse maa-alusesse surmavalda (mingit taeva poole töusmist pole), kus nad siis teadvusetus seisun-

dis oma õnnist või kurba ülestõusmist ootavad. Lisaks rõhutavad nad erilise rangusega, et iga-sugune eelnev kohtuotsus (ei karistus ega tasu) pole võimalik enne, kui ihu ja hing pole taas ühendatud ülestõusmisse päeval.

Vägagi autoriteetse Pseudo-Dionissi Areopagiidi (6. saj) arusaamist mööda kinnistub meie olukord pärast surma ilma muutusteta: mingit teekonda õhus ta ei maini, õndsat lähevad „Aabrahami sülle” või Jumala valgusse. Maksim Usutunnistaja (7. saj), kes teoloogina on väga filosoofiline ja spekulatiivne, ei maini aga vahepealset olukorda samuti pea mitte sugugi, tuues vaid ühes kohas välja, et hing kohtub pärast surma deemonitega, kes tema püttude kohta aru pärivad.

Üldiselt jätkub ka sel ajal juba eelnevatel sajanditel väljakujunenud arusaam, mille kohaselt lähevad kõik hinged ilma pikema jututa pigem kohe pärast surma oma vastavale ülestõusmist ootavale alale. Vaid Vassiili ja Maksimi puhul leiame viiteid ka õhus hingedele üle aru pärivatele deemonitele või saatanale, ning seega vaid väga kaudseid viited Origenese ja Antooni välja toodud Egiptuse müütidele.

(Järgneb)

Õigeusklike arv on kasvanud

Ülempreester Mattias Palli

Hiljuti avaldas Statistikaamet 2021. aasta rahva ja eluruumide loenduse tulemused, mille seas on ka andmed usulise kuuluvuse kohta. Tösi, see oli valdkond, millele vastamine oli vabatahtlik, nii et täielikku pilti ei saa. Kuid sellegi pooltest on rahvaloenduse andmed Eesti rahvastiku religioossuse kohta huvitavad.

Üldiselt on olukord jäänud paljuski samaks kui 2011. aastal. Nääteks mistahes usu tunnistajaid on peaaegu sama palju (320 000, aga eestlaste seas langenud 146 000-lt 130 000-le; Eesti rahvaarv on seejuures 1 331 824). Küll aga on kasvanud nende arv, kes mingitki usku ei tunnista (2011 – 590 000, 2021 – 650 000). Neid, kes küsimusele usu kohta ei vastanud, oli aga vähem (2011 – 157 000, 2021 – 126 000). Nii et mõneti on seisukohad selgemalt välja joonistunud. Alla 15-aastastelt usu kohta ei küsitud ega võinud ka vanemad nende kohta andmeid esitada, nii et lapsed on sellest arvestustest väljas.

Endiselt on Eesti levinumaks usutunnistuseks õigeusk (2011 – 177 000, 2021 – 182 000). Seejuures on venelaste osakaal jäänud pea samaks (2011 – 134 268, 2021 – 134 460). Ümbes tuhande võrra on kasvanud ukrainlastest ja mõnesaja võrra valgevenelastest õigeusklike arv. Muidugi on ka teisi rahvaid – välja võib tuua näiteks üle tuhande õigeuskliku soomlaste (seas ehk ka karjalasi, isureid jt?). Mis on aga huvitav ja mõneti üllatav: ligi 900 võrra on kasvanud ka eestlastest õigeusuliste arv (2011 – 20 585, 2021 – 21 480). Kui palju neist on EAÖK ja kui paljud MPEÖK liikmed (muudes küsitlustes tuleb välja mõni protsent ka neid, kes ei oska öelda), ei tea, kuid arvatavasti on enamik siiski meie kirikurahva hulgast. Ka eelmine rahvalugemine näitas eestlastest apostliku-usuliste kasvu, tookord kahe tuhande jagu.

Kui 2011. aastal oli evangeeliumi-luteriusu 108 500 inimest, siis seekord loeti neid 86 030 (sh 80 790 eestlast). Nii et eestlaste seas on luterlaste ja õigeusuliste suhe selle järgi u 4:1. Eelmise rahvaloenduse kohaselt oli see u 5:1, enne sõda aga u 6:1.

Muudest uskkondadest võib välja tuua, et katoliiklased oli 8690, baptiste 5190, nelipühilased 2310 ja metodiste 1390 – kõigi liikmeskond on kasvanud. Eriti kiiresti on lisandunud katoliiklasi (2011 oli neid 4500), aga eestlastest

katoliiklaste arv on jäänud püsivaks (u 1300).

Mittekristlikud usundid on ka jõudsalt kasvanud. Moslemeid on 5800 (2011 – 1500), nende seas 430 eestlast, budiste 1880 (2011 – 1100), neist 1320 eestlast. Maa- ja taarausulisi loeti 5630 (2011 – u 3000).

Tuleme tagasi veel mõne näitaja jurde, mis puudutavad eestlastest õigeusklike. Suuremates linnades elab 13 890, vähemates linnades 1490 ja maal 6100 apostlik-õigeusulist eestlast. Setomaal vallas elab 950 õigeusklikku, Saaremaal 750 ja Kihnu 160. Nii et varem valdavalt õigeusklike piirkondades on meie rahvast tänsa vähe jäänud. Samas võivad paljud kuuluda oma esivanemate järgi maakogudustesse, elades ise peamiselt linnas. Protsentid mõnes tavakohaselt õigeusklikus piirkonnas peegeldavad umbkaudu üldist usklikke protsentti ühiskonnas.

Üllatavad on aga andmed vanuselise kooseisu kohta. Eestlastest apostlik-õigeusulistes on vanuses 15–29 3710, 30–49 6150, 50–64 4880 ja üle 65 6740 inimest. Ehk siis noori on u 17% – võrdluseks venelastest õigeusklike seas on alla kolmekümnesid 8%, luterlaste seas 5%, baptistide seas 16%, nelipühilaste seas 20% ja katoliiklaste seas 11%. Kui üle 65-aastased on meil u 31%, siis luterlastel on see osakaal

47%, venelastest õigeusklike 34%, aga näiteks nelipühilastel vaid 12%. Kus need noored on ja kuidas kirik peaks nendeni jöudma, on iseküsimus. Ent igatahes on vahel kuulda olevalt jutud meie kiriku peatsest väljasuremisest kergelt liialdatud.

Rahvalugemine näatab, et kui usklike arv üldiselt on ümbes samaks jäänud, siis mõne usundi ja usutunnistuse järgjate hulk, sealhulgas ka õigeusuliste eestlaste oma, on kasvanud. Siinjuures näikse meil olevat nooremat rahvast suhteliselt palju. Veelkord tuleb rõhutada, et riiklik statistika ei näita meie kahe õigeusu kiriku liikmete suhtarvu. Oma liikmeskonna hindamisel peame arvestama koguduste statistikat (mis aga pole samuti kattev) ning ka seda, et usklikeks mitteloetute (alla 15 a) ja usu kohta mittevastanute seas on ka kindlasti meie kiriku liikmeid. Et rahvaloendus oli enne Ukraina sõda, võib arvata, et mõnel määral on inimesi, eriti ukrainlasti, meie kirikusse lisandunud (sõjapõgenikud on veel eri kategooria). Igal juhul on tegu huvitavate arvudega, isegi kui need ei peegelda kogu tegelikkust. Põhjalikumalt ja sisuliselt tegeleb nende teemadega iga viie aasta tagant tehtav uuring „usust, elust ja ususelust”. Inimeste religioossuse mõõtmisel on statistikal oma koht, kuid seda ei saa üle hinnata: usu olulisemat, sisemist külge ei saa sel moel – ega hästi vist ka kuidagi muidu – uurida.

Sinodaalne liturgia Pärnu Issandamuutmise katedraalkirikus

Ülempreester Ardalion Keskküla

Pühapäeval, 25. septembril 2022 toimetasid Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku kolm piiskoppi – Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Stefanus, Tartu piiskop Eelija ja Pärnu ja Saare piiskop Aleksander – Pärnu Issandamuutmise koguduse pühakojas Jumala auks ja kirikurahva rõõmuks ühise liturgia. Piiskoppidega teenisid altaris kaasa preestrid – ülempreester Ardalion

Häädemeeste ja Tahkuranna õigeuskirikud valmisid 150 aastat tagasi

Ülempreester Ardalion Keskküla

Häädemeeste vallas on neli õigeusu kogudust, igal oma pühakoda: Häädemeeste Issandamuutmise, Laiksaare Ristija Johannese, Tahkuranna Jumalastünnitaja Uinumise ja Treimani Apostlite Peetruse-Pauluse kogudus. Laiksaare koguduseks puu on pühakoda asub Urissaare ja valmis 1924. aastal, Treimani väike kirik aastal 1940, Tahkuranna ja Häädemeeste suured kivist hooned aga aastal 1872.

Koguduseelu suursündmuseks on pühakoja valmimine ja pühitsemine, seda meenutatakse ja tähistatakse nimepäeva ja templipüha nime all igal aastal. Iga kirik on seotud kindla pühaku nimega või kirikupühaga, millega kirikukalendris oma kuupäev. Nii on Urissaare kiriku nimepäev 24. juunil, Treimani 29. juunil, Häädemeeste 6. augustil ja Tahkuranna 15. augustil.

Sada viiskümmend aastat kiriku kasutamist – inimea mõõdus tundub see üsna pikk aeg. Kuid maarahva õigeusu-suunaline koguduseelu algas juba enne pühakodade valmimist.

Toon tsitaadi 150. nimepäevaks valminud ajalooraamatust „Tahkuranna Jumalastünnitaja Uinumise kirik. Õigeusu kirik 150. Lahutamatu osa Tahkuranna ajaloost“.

Paljude talupoegade olukorra jätkuv halvenemine pärisorjusest vabastamise järel ja 1840. aastate korduvad ikaldused ning kurnav nälg leidsid plahvatusliku väljenduse usuvahetusliikumises. Algatas massiline usuvahetus. Lihkumine ise võttis Häädemeeste-Tahkurannas „veneusk“ siirdumise kuju enam kui mujal, kuna 1846.-1848. aastal vahetas kihelkonnas

oma usku enamik rahvast. Tahkuranna mõisavallas salviti üle 40 protsendi talurahvast õigeusku. 1849. aastaks arvati see arv olevat 499 inimest. Õigeusu kiriku tähtsus 19. sajandi lõpuks oli oluliselt kasvanud ning sellest oli saanud teine rahvakirik. Vanarahva jutu järgi olnud vene usku mineku ajendiks maasaamise ja kergema põlve ning orjuse kadumise lootus.

Usuvahetusliikumise käigus loodi Pärnumaa praostkond ja hulk kogudusi, sealhulgas ka Orajõe, kuhu alla esialgu kuulusid ka Tahkuranna valla õigeusklikud. [–]

19. septembril 1857 järgneski sinodi ukaas Tahkuranna kirikukihelkonna, koguduse, kirkkuuometi koosseisu ja palkade kohta.

Preester määrati ametisse koos köster Ni-kander Bezsennöiga (1831–1895) 1. aprillist 1858. aastal.

*Ja Pärnu praostkonna albumist (1935):
Häädemeeste kogudus on avatud 18. septembris 1849. a. Tema piirkonda kuulusid Häädemeeste, Orajõe, Laiksaare ja Tahkuranna valad. Üldine liikmete arv oli 1960.*

Augustikuus tähistasid oma kiriku valmimise ja kasutusele võtmise 150. aastapäeva nii Häädemeeste kui ka Tahkuranna kogudused. Siinkohal väike ülevaade sündmustest.

Nimepäeva põhisündmustik on kõigis õigeuskirku sama: vee pühitsemine ja kiriku õnnistamine pühitsetud vee piserdamisega nii seest kui ka väljast (viimasega kaasnev ristikäik ümber kiriku), liturgia ehk armulauateenistus ja hingepalve kalmistul – surnuapiüha. Tavapärate on ka jumalateenistuse järel ühine eine. Kuid nagu igas peres peetakse sünnipäeva mõnevõrra teistest erinevalt, nii ka kiriku nimepäevi.

Häädemeeste koguduse kiriku 150. nimepäeva ja lääb tähistama kiriku hoone värske välimus: osaühingu Baum teostuses said kiriku seinad tornidest vundamendini valgendatud ja katused uue rohelise värvkatte. Samuti on uuendatud altari ja keskkiriku seinte värv. Kirik tekitab hea tunde nii väljast vaatajatele kui ka seesolijatele.

Suurte pühadel jaotub pühitsemine kahele päevale. Liturgia päev on põhiline, eelpäeval toimuval nii-öelda hälestavad sündmused.

Laupäeval, 6. augustil toimetasime surnuaiulüdise hingepalve aasta jooksul lahkuunile ja

teistele, peatusime Häädemeeste surnuaiule maetud preestrite hauaplatside juures lühemaks palveks ja platside õnnistamiseks. Siis suundusime kiriku õhtuteenistusele. Igal aastal kuulutame ka ristimise võimalust, kuid selle soovijaid ei ole viimastel aastatel olnud.

7. augusti ehk pühapäevast päikeselist jumalateenistust, mida juhatasid piiskop Aleksander ja diakon Ignatios, aitas läbi viia Vändra Apostlite Peetruse ja Pauluse koguduse koor koorigu Maria Mahlapuu juhatusel, kellega Häädemeeste kogudusel kujunesid head suhted vaimulike laulupäevade ajast. Külla oli tulnud ja teenis kaasa preester Enos Heinsoo. Lugejaks ja altariabiliseks oli preestri poeg Pärtel. Armulauale tuli nelikümmend õigeusulist.

Meeleolu, osalejate mulged päevast olid sellised, et võinuks öelda samad sõnad, mis kõlasid liturgia evangeeliumi lugemisel Jeesuse õpilase Peetruse suust:

„Issand, siin on meil hea olla. Kui sa tahad, siis ma teen siia kolm lehtmaja: sinule ühe ja Moosesele ühe ja Eelijale ühe.“

Pärast piiskoplikku liturgiat ja ristikäiku ümber kiriku toimus Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku tänukirjade üleandmine. Koguduse elu toetamise eest said piiskop Aleksandri käest tänukirja juhatuse liige Merike Visnak, kes hoolitseb ka ühiseine eest; Urve Strandberg, kes osaleb alati ühistööl; Tiitu Sild ja Maie Lillemets, kes on sama järekindlad tööga toetajad; Tuuli Klein-Tali ja Marje Heliste, kes alati appi tullevad; Jane Loorents, kel on visadust üksi kiriku laulu esindada; Viktor Laarents, osaühingu Baum juhataja.

Keskküla ja preester Justinus Kiviloo – ning diakonid Marius Raudsepp ja Ignatios Rand.

Jumalateenistus kulges heas vaimulikus häälestuses ja ladususes, kirikurahva silmad särasid... Armulaualis oli nelikümmend kuus.

Jumalateenistuse järel pakuti kõigile kirikus olijaile väikest kehakinnistust, altaris teeninuile hiljem söögikohas ka töhusamat.

„Vaata, kui hea ja armas on see, et vennad üheskoos elavad! (Ps 133:1)”

Ilmar Tõnisson ja isa Ardalion. Foto: Ülle Jukk.

Päeva programm oli mahukas: väljaspool kiriku aeda olid üles seatud telgid kohalike käsitöötodete ja aiasaaduste ning suupistete ja jookide müügiks; kiriku aeda aga hulk laudu ja pinke ühiseine tarbeks. Kultuuriprogrammi kuulusid teabetahvlite püsinaiduse ja nimelise pingi avamine kirkaia põhjapoolsel alal, ajalooraamatu tutvustamine; Läti õigeusu koori Logos kontsert, Uulu segakoori kontsert; rannas nimelise pingi avamine Ilmar Tõnissonile; Abajal Lilian Ōsi püsifotonäituse avamine, klassikakontsert Võiste Filharmoniumis. Pühapäev algas ametlikult keskpäeval, kuid ettevalmistused nõudsid loomulikult varasemat ärakamist ja toimetamist. Nädalaid ja kuid varem.

Kiitus selle mahuka ettevõtmise juhtgrupile:

Marje Pajusalu, Kaire Roder, Raili Mengel, Kadri Madisoo. Tänu ka rahaga toetajatele. Ilma projekti rahastuseta ei saanuks nii sisukat päeva korraldada.

Kiriku hoone ootab remonti, kuid kiriku õu sai uuendust. Niitmine ja preestrite haudade korrasroid on enesestmõistetav; 150. aastapäeva jäab aga meenutama teabetahvlike rida kirkaia põhjaosas ja Vassili Martinsoni nimeline pink. Nüüd on Romantilisel Rannateel rändajatel võimalik kirikust ja kogudusest teavet saada ning pingil jalgu puhata; paraku on kiriku uksed ju enamasti sulutud.

Vassili Martinson, kelle nimi on sildil, on Tahkurannast pärit Tartu Ülikooli õigeusu õppetooli korraline professor. Tema elulugu tutvustas Karl Pajusalu. Sama pingi lächedal rääkis ajalooraamatu saamisloost Võiste raamatukogu juhataja Ülle Toomla, raamatu koostaja. (Raamatu selgrooks on Kristina Sinimeri tekst.)

Logose kontserti ja õue-einet väisas ka piiskop Aleksander.

Pühapäev, 14. august oli vörreldes laupäevaga vaikne ja pühaklik. Liturgia talitas ülempreester Ardalion Keskküla koos laulja Jane Loorentsiga, altaris abistas Tõnis Joarand. Armulaualisi oli üheksa, kirikulisi kokku paarkümmend. Sama

Juubeliteenistusel osalejad koos Läti õigeusukoor Logosega Tahkurannas.

palju ka suruaial. Ka selle päeva juurde kuulus eine pärast liturgiat ja ristikäiku.

Kiitus Marje Pajusalule, Kaire Roderile ja Kadri Madissoole. Tänu rahaga toetajatele ja heakortatalgutel osalejatele. Tänu ka erilise suure töö tegijale Elle Naabrike, kes õmbles altarisse ja keskkirikusse uued katted. Neitsi Mariale pühendatud kirikus on helesinine toon igati asja-

kohane ja selle tooniga uued katted tekitavad sisseastujale iseenesest pühakliku meeleolu. (Uulu segakoori naiste sama värv kleidid tekitasid üllatusmomendi...)

Meeldiv on neid päevi meenutada. Tõesti toimus nõnda, nagu inglid Kristuse sünni puulaulsid: „Au olgu Jumalale kõrges ja rahu maa peal, inimestes hea meel!”

Diakon Taaniel Kušbas

Ülempreester Ardalion Keskküla

Pühapäeval, 27. novembril 2022 sai Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik uue diakoni. Pärnu ja Saare piiskop Aleksander pühitses pühapäeval sel liturgial Pärnu Issandamuutmise katedraalkirikus lugeja Tanel Kulbase diakon Taanieliks.

Diakon Taaniel on südinud 13. novembril 1970. aastal Tallinnas. Lapsepõlv möödus Pärnus, kooliaeg aga Tallinnas, Tallinna 7. ja 5. Keskkoolis. Haridustee jätkus Tallinna Merekollased, Tallinna Tehnikaülikoolis, Soome

Lennuameti koolituskeskuses (selleks oli vaja läbida täiendavalt Tartus eralenduri koolitus), ärijuhtimise erialal Tallinna Tehnikaülikoolis ja samal erialal Tartu Ülikooli Avatud Ülikoolis.

Õpingutega EELK Usuteaduste Instituudi usuteaduse rakenduskõrgharidusõpppe õigeusu teoloogia erialal alustas ta sügisel 2022.

Töötanud on ta lennuliikluse juhtimise õppetööna, koolitajana, instruktorina ja konsultandina, osaühingu Lennundusprojektid juhatajana, Lennuliiklusteeninduse Aktsiaseltsi lennjuhutimisosakonna juhataja asetäitjana, aga ka Tallinna lahel ja Põhjamerel erinevatel

Hollandi laevadel. Praegu annab leiba ja leivakõrvast töö Transpordiametis lennuvälgade ja lennuliiklusteeninduse vaneminspektorina.

Kodukoguduseks on Taanielil noorest põlvtest saadik Pärnu Issandamuutmise kogudus. Ristiitud 1987. aastal, leeripäev 9. juulil 1989. Alates 2019. aastast on ta järjekindlalt osalenud Pärnu kiriku jumalateenistustel: kannatliku jälgijana, korrektse lugejana, nüüd Jumala suuremaks auks ja Kiriku kasuks ustava diakonina.

Issand andku uuele pühitsusastmele tōsnud teenijale tugevust ja õnnistusrohket tegevust paljudeks aastateks!

Ülemdiakon Ignatios Rand

Ülempreester Ardalion Keskküla

Kirikul on alates 4. detsembrist 2022 uus ülemdiakon – Ignatios Rand.

Pärnu Issandamuutmise kogudus on altaris teenijate vaimulike poolest aasta lõpus jõukaks saanud: lisaks piiskopile ja preestrile teenib kaasa koguni kaks diakonit ja mõnel koguööteenistusel isegi kolm – kui Haapsalu diakon Paul praktiseerima tuleb.

Sestap oli ootuspärane, et teenimise aja ja kogemuste poolest vanem vend, diakon Ignatios, saab eritähistuse. Ja pühapäeval, 4. detsembril ei mindud väikese sissekäiguga lõpuni enne, kui piiskop Aleksander oli pannud omofori oma usatava abilise, põlvili ootava diakon Ignatios' peapeale ning lugenud ülemdiakoniks õnnistamise ja kuulutamise palve, kinnitudes isiku kõlblikust Kiriku kombe kohaselt sõnaga *Axios!*

Foto: Kristi Pumbo.

Muidugi on kõlblik, kinnitasid nii vaimulikud kui ka lauljad kolmekordse *axios'*ega.

Ja piiskopilt kuningliku sissekäigu õnnistamist paluda ning rasket evangeeliumiraamatut kan-

da tuli nüüd noorel diakonil Taanielil...

Vanema kaasteenija, ülemdiakon Ignatios käe all toimub algaja diakoni koolitus iseseisva ja oskava diakonina teenimiseks.

Jumal andku kõigile meile, Tema teenijaile, õnnistust püsivuseks ja terviseks neis teenimiskohtades ja -ametites, mis kellelegi on usaldatud!

Diakon Johannes Kakko

Laupäeval, 10. detsembril 2022 (vana kaledri järgi peab õigeusu kirik sel päeval meie kõige pühama valitsejanna ikkaneitsi Jumalasünnitaja Suures Novgorodis sündinud imeteo mälestust) pühitses Tartu piiskop Eelija Tartu Jumalasünnitaja Uinumise, Uspenski katedraalis diakoniks jumalakartliku hüpopiakoni Johannes Kakko.

Vastset vaimulikku püha aujärje juurde vastu võtmas olid preestrid Stefan Fraiman, Vadim Rebaise ja Svjatoslav Gorobšuk, Pärnu ja Saare piiskopkonna esidiokon Ignatios Rand ning diakonid Toomas Erikson ja Kristjan Otsmann.

Äsjapühitsetud diakon Johannes Kakko on sündinud 7. juunil 1955 Pärnu-Jaagupis. Abielus, abikaasa Reet-Margareeta toetab aktiivselt mehe vaimulikku teenimist. Johannes alustas kristlikku teed EMK Pärnu koguduses. Ta on õppinud Eesti Metodisti Kiriku Seminaris ning praegu täiendab

end EAOK Teoloogilises Instituudis õigeusu teoloogia vallas. Aastatel 2004–2018 oli ta algul vabatahtlik, siis kooseisuline hingehoidja ja kaplan vanglates, politseis ja arestimajades. Alates 2007. aastast Kaitseiidu liige, 2009. aastast Kaitseiidu Pärnu maleva kaplan.

Johannes on teeninud PPA Lääne prefektuuri arestimajade kaplanina ajal, mil Tartu piiskop Eelija koordineeris Justiitsministeeriumis vanemkaplanina seda töövaldkonda aastatel 2012–2018. Pikaajaline koos teenimise kogemus Issanda sõna „ma olin vangis ja te tulite mu juurde” (Mt 25:36) tätmisel on ka põhjus, miks Tartu piiskop otsustas kutsuda Pärnumaal elava mehe appi hoopis Tartu Aleksandri kirkusse, kus kogudus iga aastaga kasvab – ja suureneb üha koguduse preestri koormus – ning kuhu on seetõttu vaja juurde teist kooseisulist vaimulikku.

Isa Johannese pühitses hüpopiakoniks 13. novembril 2022 Tartu piiskop Eelija. Diakonina asub ta teenima Tartu Pühade

Aleksandrite Koguduses ning jätkab vabatahtliku kaitseiidu kaplanina, samuti õpib ta vaimulikku ametit oma pihiisa preester

Justinus Kiviloo juures Vändra koguduses. Tema nimepäev on 24. juuni, püha ja aulise Eelkäija ja Ristija Johannese sünnipäev.

Tartu piiskop Eelija õpetussõna äsjapühitsetud diakon Johannes Kakkoole laupäeval, 10. detsembril 2022

Kristuses armastatud kaasteenija!

Pane ärksalt tähele kõiki vagasid ja õigeusklike kristlasi, kes seisavad sinu ümber pühakojas: neid, kes püha vereta ohvrit toovad, kooril loevad ja laulavad, kirikut koristavad ja kaunista-

vad, küünlaid müüvad, lund lükavad ning mitmel muul viisil vaeva näevad, ja meenuta neid nimepidi oma eestpalvetes Jumala ees.

Apostel Paulus öpetas: „Valvake kogu püsivusega ja eestpalvetega kõigi pühade eest” (Ef 6:18). Meie hea Issand Jeesus manitses ikka oma õpilasi, korrates üha: „Valvake ja palveta” (Mt 26:41). Ole siis sinagi oma vaimulikus teenimises valvas! Ära unusta meenutada ka neid, kes puuduvad: haigeid, vanadusest nörku, reisijaid, vange, erakuid, ametikohustuste tõttu eemal oljaid.

Lahkunud isad ja emad, vennad ja õed, kelle Jumal on siit ilmast ära kutsunud, tunnevad

samuti suurt rõõmu sellest, kui meie siin maa peal neid meenutame. Nii need, kes vajavad eestkostet, et leida andestust, rahu ja hingamist Aabrahami süles, kust on kaugel kõik valu ja kurbus. Kui ka need, kes on leidnud armu Jumala ees, iseäranis meie kõige enam õnnistatud ja austatud Jumalasünnitaja ikkaneitsi Maria koos kõigi pühade inimestega. Nemad paluvad julgusega meie, patuste eest – nüüd ja meie surma tunnil.

„Valvake nüüd, sest te ei tea, millal majaisand tuleb, kas öhtul või keskööl või kukelaulu ajal või varahommikul,” ütleb Issand (Mk 13:35). Kõigeülalpidaja võib sureliku inimese äkitselt ära koristada nii lapse- kui noorpõlvies, nii

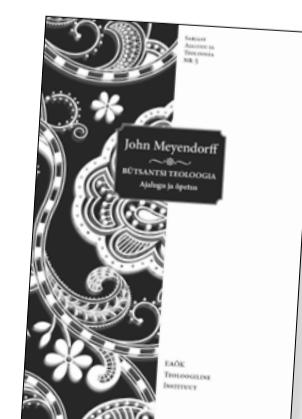
keskeas kui kõrges vanaduses.

Eeskujuks sulle olgu püha Vassili Suur, kes lõpetab jumalikul liturgial pika ja põhjaliku elavate ja uninute palves meenutamise sõnadega: „Mõtle ise, Jumal, nende peale, keda me pole nimetanud teadmuse, unustamise või nimede rohkuse pärast, sest Sina tead igati vanust ja nime ning tunned igaüht ta emaihust.”

Tema, meie armulise ja hea, pikameelse ja inimesearmastaja Jumala, Isa ja Poja ja Püha Vaimu päralt on vägi, au ja kummardamine nüüd, ikka ja igavesest ajast igavesti.

Aamen.

erineb Jumala ja inimese suhete käsitus tervikuna sellest, mis oli valdav Augustinuse-järgses ladina kristluses. Kaasaegne inimene otsib Jumalat, kes ei ole ainult transendentne, vaid ka eksistsentsiaalselt kogetud ja inimeses seesmiselt kohalviibiv. Ta soovib avastada inimest järk-järgult, avatuna, arenevana ja kasvavana. Selline inimene peakski olema vastuvõtlikum bütsantsi mõtteloo peamistele seisukohtadele, mis võivad nii omandada hämmastavalt kaasagse tähenduse.”

sele, välistab elu edenemise ja ei võta arvesse kristlikku lootuse voorust: oma paasalauludes ja igal liturgial ei lakanud bütsantslased lootmast täielikumat osadust Jumalaga tulevases kuningriigis. Aga seesama edenemine oli nende jaoks võimalik vaid siis, kui välditakse uudsuse lökse, mis pole kooskõlas usu apostlike alustega, mis on pühakirjas lõplikult ette antud, ja Jeesust oma silmaga näha saanute tunnistusega.

Bütsantsi teoloogia polnud süstemaatiliselt ei antikontseptuaalne ega antihierarhilise. Kreeka intellektuaalide ristiusku pöördumine tähendas, pärast Origenest, et filosoofilisi arusaamu ja loogika argumente kasutati laialdaselt kristlike tõdede väljendamisel ja edasiarendamisel. Samas kaasnes sakramentaalse arusaamaga Kirikust hierarhilise struktuur, õpetuse järjepidevus ja kirikukogude autoriteet. Käsitusi ja hierarhiat ei mõistetud samas kristliku kogemuse *allikateena*, vaid kõigest vahenditena selle säilitamiseks, et suunata seda algse usureegli kohaselt, ja väljendada kogemust sellisel viisil, mis annab sel-

lele ajaloo muutuvas ja arenevas protsessis elu ja aktuaalsuse.

Oma identiteedi säilitamiseks pidi bütsantsi teoloogia läbima mitmeid suuri kriise: ikka ja jälle taasesinev kiusatus võtta omaks origini mi hellenistik maailmavaade; konflikt Rooma paavstidega Kiriku autoriteedi teemal; 14. sajandi õpetuslik vaidlus Jumala energiate üle, ja mitmed teised. Vaidlused viisid tahes-tahtmata formaalse tõe hoiakute ja määratlusteni, mille osaliselt määras ära poleemika. Teatud määral oli selle vältimatu tulemus käsituste ja vormelite jäigastumine. Samas üldiselt on bütsantsi teoloogidel isegi ametlikes määratlustes õnnestunud säilitada ebapiisavuse tunne vormelite ja usu sisu vahel: kõige ilmsemaid ja positiivsemaid kristliku kogemuse tõdesid väljendati seega antinoomiates, s.t väidetes, mis on formaalloogikas teineteist välistavad, olema samas irratsionaalsed.

[—]

Kristliku Bütsantsi usuline pärand on end sageli määratlenud läänele vastandudes, ja tõepoolest

Фото: Геннадий Баранов 2019

«Истинно говорю вам: кто не примет Царства Божия, как дитя, тот не войдёт в него».

Евангелие от Марка 10:15

Преосвященные владыки, епископ Тартуский Илия и епископ Пярнуский и Сааремааский Александр, глубокоуважаемые священники, иереи и диаконы, дорогие монахини скита Святого Иоанна Предтечи в Ревомяэ, милые моему сердцу сыны и дочери Божии!

Прежде чем приступить к чтению этого размышления, предлагаю вам еще раз послушать, что говорит нам святой Лука о рождении Иисуса (2:10-15).

РОЖДЕСТВЕНСКОЕ ПОСЛАНИЕ в год 2022

И сказал Ангел пастухам: «Не бойтесь! Я возвещаю вам великую радость, которая будет всем людям, ибо ныне родился вам в городе Давидовом Спаситель, Который есть Христос Господь; и вот вам знак: вы найдёте Младенца в пеленах, лежащего в яслях.»

Эти пастухи отправляются в дорогу, чтобы воочию увидеть на своем земном пути этот знак, которым является не какой-то особенный ребенок, а ребенок, похожий на всех остальных: не блещущий славой, плотно закутанный в пленку. Ясли, служащие Ему колыбелью, также не являются чем-то блестательным или таким, что заставит задуматься о небесном великолепии, о котором поет хор ангелов. Словом, ничего особенного. На первый взгляд, это ночное путешествие пастухов кажется самым обычным, даже несколько печальным, если посмотреть со стороны на этот скромный вифлеемский хлев, устроенный в пещере.

И все же!.. Именно в неприметности кроется отличительная черта: Бог решил оставить свой небесный свет ради тьмы нашей земли, решил оставить чудесное ради обыденного, отказаться от богатства небес ради земной нищеты. Так что возвещенный ангелом знак в точности соответствует данному пастухам обещанию. Теперь они верят этим словам, потому что Господь Бог, — высохший в небе, прошел тот же путь, что и они: «Он оставляет славу Свою и входит во мрак земной», — так пишет католический

богослов Ханс Урс фон Бальтазар. «Он становится ребенком, подчиняющимся миру людей и его неизбежности, Он даже ложится в убогие ясли».

Этот знак странен и по-настоящему противоречив: Господь Иисус Христос — Спаситель — бедный младенец, покоящийся в яслях, — у Него нет даже колыбели. Иисус пришел к нам не для того, чтобы взять власть, Он пришел, чтобы разделить с нами наше бытие, разделить судьбу самых бедных, смиренных, больных и старых; судьбу угнетенных, страдающих от крайне жестоких и постоянных войн, — как это происходит сейчас с нашими братьями и сестрами на Украине и в других странах. Бог послал им всем и каждому в отдельности Спасителя, чья любовь не знает границ, чья милость бесконечна. О празднике рождества Иисуса можно сказать только одно: «О, как любит нас Бог!»

«Благодать и человеколюбие Спасителя нашего, Бога», (Послание к Титу 3:4) явились в день Его рождения. Ни пастухам, ни пришедшем после них волхвам с Востока хлев не видится грязным; пеленки и младенец не раздражают и не отвращают их. Они кланяются до земли, отдают Ему дары уважения, как царю. Они поклоняются Ему как Богу.

Дорогие мои братья и сестры, возлюбленные во Христе!

Святое Писание учит нас, что Сын Божий носит два имени: Иисус (Иешуа), что на древнееврейском языке означает Спаситель, и Эммануил, что означает «Бог с нами». В этом великая радость этого праздника, — в сокрытом глубоко в нас сокровище: с нами Бог! Рождение Иисуса — лишь начало, начало дара, который в конце будет означать спасение всего человечества.

Осознаем же, друзья мои, что Иисус вошел в каждого из нас не только для того, чтобы нас спасти или утешить, но и для того, чтобы напомнить нам, что спасение и присутствие Бога побуждает нас быть активными и творческими, что-то отдавать взамен и делать то, чего ждет от нас Бог.

Так засвидетельствуем же вновь в этот праздник Рождества и благодарения нашу приверженность к Иисусу, Сыну Божему! Впустим с радостью вифлеемского Божественного Младенца в нашу жизнь, будем вдохновляться Им во всех своих решениях, чтобы они служили опорой для мира, согласия, прощения, справедливости и любви к ближнему. Аминь!

В праздник Рождества Господа
нашего Иисуса Христа
25 декабря, в год 2022

† Стефан,
Митрополит Таллиннский
и всея Эстонии
Председатель Священного синода

Речь Его Высокопреосвященства, митрополита Стефана,
на соборе Эстонской апостольской православной церкви 5 ноября 2022 г.

Прежде всего, я очень рад видеть всех вас здесь, на соборе нашей церкви. Благодарю вас за участие, а также за сегодняшнее признание общей приверженности к нашей церкви и ее Евангелию.

Еще раз большое спасибо всем вам, кто образует общину верных, смиренных и активных православных верующих Эстонии, поддерживающих огонь православия. Таким образом вы создаете в обществе картину единой, последовательно нами провозглашенной церкви. Это делает особенным настоящий момент, который все мы разделяем здесь, под взором нашего святого Платона.

Сегодня, собравшись здесь вместе, мы можем показать, что зло, злой дух, уже побежден через все, что мы делаем во Христе. Это и есть образ Святой Троицы, которая всегда должна царствовать и быть превыше подпитываемого злом недопонимания, потому что дьявол есть раскольник, и Евангелие описывает его как «лжеца, человекаубийцу от начала и отца лжи» (Иоанна 8:44). Истина в том, что Церковь есть «жизнь Божия в человеке». Жизнь, в которой каждый, согласно своему призванию и своей природе, учится познавать Бога как единство трех ипостасей Святой Троицы, имеющих одну и ту же божественную природу. Жизнь, которая понимается прежде

всего как опыт истинного служения и братства в любви.

Церковь есть община со своей определенной структурой, а не простое сообщество веры и сердец. При этом следует уточнить, что и по Библии, и по писаниям святых отцов Царство Божие не заключается лишь во внутреннем опыте сердец. Царство Божие есть приобщение всех в лице Христа. Однако важно, в каком лице Христа, — ведь Царство Божие может быть приобщением только к такому Христу, которого проповедовали и возвещали апостолы.

Мы снова призваны к нашим обязанностям ради единственного истинного свидетельства о Христе, понимаемого и проповедуемого только теми, кто искренне этого желает и полностью в этом убежден. Чтобы наша Святая Церковь, благодаря своим членам, была истинным светом на пути человечества, служила для нашего общества компасом во время многочисленных, яростно трепещущих его штормов, стала настоящим местом, где каждый, как говорится в одном красивом африканском выражении, «мог разостлать свою душу» и поведать о своих заботах.

Принадлежность к Церкви несет в себе обетование Божие, которое столь трудно расслышать нашим современникам,

но столь легко распознаваемое нами — теми, кто во Христе: «И се, Я с вами во все дни до скончания века». (Мф 28:20). Такова наша сила, наше достояние: вера в Бога, молитва, пост, покаяние есть наши свидетели и наша опора, чтобы мы смогли преодолеть ожидающие нас испытания. Через них мы находим силы противостоять лукавому, пытающемуся посеять в обществе сорняки перед лицом которых пока не видно.

Сегодня для Церкви большим испытанием является то, что она порой оказывается бессильной перед лицом нынешних потрясений, конца которым пока не видно. Но в то же время Церковь заново открывает для себя, что она есть «слуга, и в конце все есть любовь», далекая от искушений и иллюзий власти, которые не раз отвлекали ее от истинной задачи. И это, дорогие мои, никто, кроме нас, не может ни засвидетельствовать, ни подтвердить!

† Стефан,
Митрополит Таллиннский
и всея Эстонии

Ваши Преосвященства епископ Тартуский Илия, епископ Пярнуский и Сааремааский Александр, глубокоуважаемые члены нашего духовенства, священники и диаконы, дорогие сестры скита Святого Иоанна Предтечи в Ревомяэ, глубокоуважаемые архонты Вселенского престола Константинополя, дорогие представители приходов, гости и друзья нашей церкви!

ПАСТЫРСКОЕ ПРИЗВАНИЕ БЫЛО У МЕНЯ ВРОЖДЕННЫМ

**Интервью с митрополитом Стефаном
на тему его жизненного пути.**

6-я часть. Новое назначение на пост митрополита Эстонии.

Начало см. в «Metropoolia» № 93, 2021 г.

Что впервые привело Вас в Эстонию?
Одно письмо. Я был благочинным (*помощником епископа*) в Ницце, когда получил письмо от митрополита Иеремии. Он писал, что патриархат просит Французскую митрополию отправить кого-нибудь в Эстонию для помощи финнам на время пасхальных праздников. Шел 1997 год. И, поскольку я мог проводить службы на русском языке, отправить хотели именно меня. Я согласился, хотя тогда даже не знал, где находится Эстония. Но надо было помочь в любом случае. Я приехал в Эстонию почти на два месяца, взяв с собой 80 килограммов багажа: книги и прочие необходимые для миссионерской работы материалы, предназначенные для раздачи эстонцам.

Где Вы остановились, и кто тогда Вами занимался?

В Таллинне обо мне в основном заботились Хенн Тоско и отчасти отец Эммануил. Что касается остальной Эстонии, то за пределами Таллинна мной занимался отец Иоанн Кескюла, который возил меня по Эстонии. Когда я приехал в Эстонию в 1997 году, то сначала жил в принадлежащей Eesti Gaas гостевой квартире, расположенной рядом с отелем «Олимпия». В том же доме было небольшое кафе. В дальнейшем мы ездили по Эстонии: тогда я останавливался или у кого-то из местных жителей, или на съемной квартире. Например, в Выру отец Рафаил договорился с расположенным напротив церкви банком,

которому принадлежала квартира, использовавшаяся директором банка во время его посещений Выру. Меня разместили в этой квартире. За неделю я объездил весь Вырусский уезд. В тот первый раз я был уверен, что приехал на помошь только на время пасхальных недель, и был в Эстонии с начала марта до конца апреля.

Каковы были Ваши первые впечатления от страны и ее церкви?

Я был очень удивлен. В первую очередь, конечно, стоит сказать о том, что за два месяца я отслужил почти 40 литургий, проехал почти всю Эстонию, и везде обо мне заботился какой-либо священник. В Пярну, например, я проживал в доме местного жителя, в котором сейчас проживает отец Христофор. Именно тогда мы с ним познакомились, – он был еще мальчиком. В Вярска я также жил в доме местного прихожанина. Должно быть, тогда я побывал во всех церквях и многое увидел, но наибольшее впечатление на меня произвели пожилые женщины. В то время в церковь ходили в основном люди в годах, в основном женщины, и меня поразили их руки: это были руки людей, знавших тяжелый крестьянский труд, – узловатые, с толстыми венами. Такие руки характерны для людей, прошедших через трудности и страдания. Такие руки обычно бывают у мужчин. Конечно, и эти женщины, и я испытывали любопытство, – любопытство человека, повстречавшегося с представителем другого мира. В то же время мы испытывали уважение друг к другу; ко мне относились с почтением и заботой.

Вы смогли пообщаться?

Да, смогли. Тогда я не очень хорошо говорил по-русски, но все же мог изъясняться. Впечатляло то, что в Вярска и Сетумаа уже начали издавать первые церковные книги для детей на эстонском языке. Я также участвовал в не-

На 25-летие о хиротонии митрополита Бельгийского, до 3 лет перед прибытием в Эстонию.

дальнейшие планы церкви относительно организации финансовых дел?

Расскажите нам поподробнее об этом отчете. Вы ежедневно делали соответствующие записи, пока были в Эстонии?

Да, в своем отчете я обо всем писал подробно, и это был мой первый опыт описания текущей ситуации в восточноевропейской стране, а также первый опыт нахождения по ту сторону бывшего железного занавеса. Поэтому я детально излагал, с кем разговаривал, что делал, а также отчитывался о своих переговорах в министерствах. Я очень тесно общался с Ильмо Ау из управления по вопросам вероисповедания. Я находился в зарубежной командировке, и само собой разумеется, что отчет должен был быть составлен по каждому ее этапу, – ведь я приехал не как турист. Итак, я рассказывал о вопросах, обсуждавшихся в приходах и сообществах. Так что мой отчет был основательным и хорошо изложенным. Он до сих пор хранится в Константинополе, среди документов, касающихся нашей Церкви.

Значит, Эстонская апостольская православная церковь выразила желание иметь своего епископа?

Да, им был нужен епископ. Поэтому меня и командировали. Сначала я, конечно, не думал ни о чем другом, кроме помощи финнам в Эстонии. Как бы то ни было, мой отчет получился настолько объемным, что его можно было принять за книгу. Когда меня снова призвали служить на рождественские праздники, я начал понимать, что, по-видимому, это не закончится одной поездкой. Я получил письмо, в котором меня просили вернуться в Эстонию, причем о помощи речь уже не шла. Я понимал, что меня хотят видеть в Эстонии, но ничего конкретного об этом в письме сказано не было. Я позвонил митрополиту Иеремии: «Сначала Вы хотели, чтобы я по-

Провозглашение восстановленной автономии ПЦЭ 24. февраля 1996. г.

Епископ Амвросий, епископ Стефан и архиепископ Иоанн на собрание духовенства в Тарту 1997. г.

ехал на пасхальные праздники, теперь также на рождественские, то есть насчет меня существует какой-то долгосрочный план?» И, хотя он все знал, но не сказал мне ничего. Я уже был готов к поездке, когда получил письмо из Финляндии от митрополита Иоанна о том, что политическая ситуация в Эстонии изменилась. «У нас есть информация, что, если вы поедете в Эстонию, вас не пустят в страну». Для меня это стало, слава Богу, хорошей новостью, потому что тогда у меня был острый бронхит. Я бы приехал больным и, наверное, здесь бы и умер. В том году я очень долго болел. Я ответил, что понимаю и надеюсь, что они найдут кого-то другого, чтобы помочь Эстонии. В 1997 году, когда я уезжал из таллинской Церкви преображения Господня, меня попросили что-то написать в их гостевой книге, и я написал, что прошу Бога послать им хорошего кандидата в епископы.

И вдруг в 1999 году мне позвонил генеральный секретарь Константинопольского синода. За прошедшее время там успели прочитать мой отчет. Позже я узнал от митрополита Иоанна, что именно этот отчет во многом способствовал моему назначению в Эстонию. Благодаря этому отчету патриархат убедился в том, что я хорошо разбираюсь в происходящем в Эстонии, и что желаю служить этой стране. Я помню, что находился в пастырской поездке в Марсель, когда мне позвонили из Константинополя. Рядом с церковью в Марселе был один африканский ресторан, меню которого напоминало мне о детстве. Я имел обыкновение есть там. И вот, я пришел в ресторан, сделал заказ, и только было приступил к еде, как мне сказали, что звонят из Константинополя. Я пошел ответить на звонок. Мне звонил от имени патриархата генеральный секретарь Синода, – митрополит Филадельфийский, чтобы спросить, не соглашусь ли я поехать в Эстонию в качестве епископа. Я ответил, что это не мне решать, так как я служу церкви и

делаю то, что нужно церкви. Принять окончательное решение должен сам патриархат. Я же могу как остаться, так и поехать, и поступлю так, как того желает святой синод.

Вероятно, такая возможность уже приходила Вам в голову...

Да. Когда меня хотели отправить в Эстонию во второй раз, я начал подозревать, что за этим может стоять что-то большее. О подобной услуге можно попросить единожды, а не просить о ней всякий раз. В любом случае, сказал я себе, не мое дело предполагать, – буду делать то, что скажут. В то время это не налагало на меня ответственности, но я продолжал хранить в себе образ тех пожилых людей и крестного хода в снегопад... Все это глубоко тронуло меня.

Я снова приехал в Эстонию в марте 1999 года. Предыдущие месяцы в Ницце были для меня очень трудными. Я чувствовал себя очень усталым, и когда в продаже появилась путевка в Венецию по очень выгодной цене, включавшая в себя билеты на поезд и проживание в гостинице, я подумал, что было бы неплохо немного отдохнуть. Я позвонил митрополиту Иеремии, чтобы спросить его разрешения на недельный отдых в Венеции, – и он согласился. Я все устроил, купил билеты, а затем – по привычке и из уважения – перед отъездом из Ниццы еще раз позвонил митрополиту, чтобы сказать, что уезжаю. Он спросил: «Что? Куда ты едешь?» «В Венецию, с вашего благословения». «Нет, оставайся в Ницце и никуда не уезжай». Что делать?.. Я отнес собранный чемодан обратно в комнату. Я был в шоке, но сказал себе, что жаль, конечно, но ничего не поделаешь. Однако мне действительно был нужен отпуск. В двадцати километрах от Ниццы, – на границе с Италией, был небольшой городок. Через несколько дней я снова позвонил митрополиту и попросил разрешения поехать хотя бы туда на пару дней, чтобы отдохнуть. Он согласился. Я уехал в четверг, а вернулся

Освящение таллинского кафедрального собора свв. Симеона и Анны. Фотография: Геннадий Баранов.

уже в субботу. Едва я вошел в комнату, как зазвонил телефон. Я поднял трубку. На другом конце провода был афинский юрист. «Епископ Стефан, я юрист такой-то и должен сказать Вам кое-что важное. От имени генерального секретаря Священного Синода, митрополита Филадельфийского, ставлю Вас в известность, что Вы избраны митрополитом Эстонским». Был час дня. «Когда это произошло?» «Сегодня утром». «Это невозможно! Синод собирается обычно по вторникам». «Да, но патриарх созвал внеочередной синод, и Вас избрали митрополитом Эстонским».

Я был ошеломлен, но в то же время начал думать о том, что делать. Я не получал ни факса, ни звонка от митрополита Иеремии, который бы подтверждал мое назначение. Я пошел на обед, потому что есть все равно надо, а когда вернулся, то от митрополита Иеремии по-прежнему не было никаких известий. Тогда я решил сам ему позвонить и сообщить, что в понедельник еду в Марсель, где возникла трудная ситуация, и что хочу посоветоваться с ним по этому поводу. «Ты никуда не поедешь, потому что ты избран митрополитом Эсто-

нии». Так я узнал об этом официально. «Да, – сказал я, – но на мне приходы, и я должен завтра служить литургию. В церкви свои правила. Теперь, после того как меня избрали митрополитом Эстонским, я больше не являюсь Вашим благочинным. Кого мне упоминать на литургии?» «Хорошо, я пришлю тебе официальный факс». В любом случае, я был весьма раздражен. Патриарх поступил правильно, сообщив о моем назначении митрополиту Иеремии. Таким образом, митрополит был в курсе, но ничего мне не сказал, хотя мог бы мне позвонить.

Кажется, Ваши отношения с митрополитом Иеремией были непростыми?

Да, верно, – но не по моей вине. В понедельник я отправился в посольство Греции в Марселе, чтобы заказать греческий паспорт, потому что с кипрским паспортом меня бы не пустили в Турцию. Мне в ускоренном порядке предоставили гражданство Греции, чтобы я мог поехать в Константинополь.

**Интервью взяла
Тийна Нийтвяги-Хелламаа**

Фото: Эндэль Апсалон 2017

ВРЕМЯ БЕРЕЖЛИВОСТИ И СПЛОЧЕНИЯ

Протоиерей Маттиас Палли

Чудовищная война на Украине продолжается уже девять месяцев. Известия о новых ужасах поступают чуть ли не каждый день, и напоминают нам об опасности для нашей родины, не говоря уже о хрупкости человеческой жизни и благополучия. Вдобавок к этому мы сталкиваемся с ростом цен, нехваткой энергии и, вероятно, с грядущим общим экономическим кризисом. Во многом все это связано с той же войной и политикой энергетического шантажа России, хотя тому есть и другие причины. Так или иначе, молясь и надеясь, что худшее не случится, нас ожидает падение уровня жизни вместе с массой других проблем. Богатые становятся беднее, бедные – еще беднее; многие люди и семьи скоро вообще окажутся на мели. Кое-кто прилагал все силы, чтобы чего-то добиться, но был вновь отброшен к тому, с чего начинал. Положение других вообще особо не улучшалось, а некоторые находятся где-то посередине, балансируя на грани между прожиточным уровнем и нищетой.

Эти повседневные заботы неизбежно требуют бережливости, т. е. экономии и расчетливости в удовлетворении своих потребностей и в проведении досуга, переустройства всей жизни в большей или меньшей степени. Все это зачастую бывает болезненным и трудным. Но, будучи христианами, мы можем посмотреть на эту ситуацию несколько под другим углом, не так, как «мирские люди». Церковное предание также призывает нас к умеренности – к посту, благородству в потреблении, отказу от излишеств и кичливости. Все это должно сопровождаться заботой о ближнем и благодарностью Богу за все, что мы имеем и получили, а не роптанием, как нередко бывает, на то, чего у нас нет. Не говоря уже, конечно, о самом главном – о том, что заботы мирного времени не сравнимы с заботами времени военного. Конечно, одно дело сознательно ограничивать себя в чем-то (основываясь на христианском благочестии и с благословения священника), и другое дело

– оказаться в затруднительном положении: работы нет, еда скучная, в доме холодно... Но способность терпеливо переносить не зависящие от нашей воли беды есть тоже аскеза и мученичество своего рода. Каждый верующий призван к благодарности, терпению и надежде, к размышлению о самом главном в жизни, т.е. о вечном и о том, как среди этой земной сути приводиться к истинному и вечному.

Но мы также не должны забывать о том, что мы призваны, особенно в такое время, которое мы переживаем сейчас, должны держаться сплоченно – и церковь, и общество – в повседневных жизненных ситуациях и общих устремлениях. Начиная, конечно, с единения со своей семьей и близкими, а также с каждым человеком, которому может понадобиться наша помощь – будь то материальная помощь или просто несколько добрых слов или молитва. Держаться вместе должны также прихожане. Именно сейчас пришло время, чтобы молиться всем вместе и думать о том, как помочь нашей общине спрятаться как в экономическом плане, так и во всех прочих аспектах жизни. Пришло время единения и в лоне нашей эстонской церкви, которой скоро исполнится сто лет – церкви, история которой показывает, что она является воплощением мученичества и сопротивления силам, стоящим за нынешним кризисом, – и силе, стоящей за ними, – духу зла и высокомерия.

Мы также должны держаться вместе и в мирской жизни, и не только в плане личных отношений, но и как народ, как граждане Эстонского государства. Не будет лишним это подчеркнуть, так как растущие цены, нехватка энергии и прочие будничные заботы легко приводят к ожесточению и обиде «на тех, кто там, наверху», будь то конкретный политик, политическая партия, правящий союз или государство как таковое.

Все это по-человечески понятно и повторяется во время кризисов. Нужно кого-то обвинить в бедах, а именно того, кто призван руководить, но ничего не делает, или делает все не так и, к тому же, в своих корыстных интересах. Так же, как может ошибиться человек, ошибаются также и правительства, партии, политики и руководители всех уровней. При этом следует учитывать и другую сторону медали, а именно то, что общественная жизнь нуждается в организации и управлении, что кто-то должен принимать решения, несмотря на личные недостатки и грехи. В трудные времена особенно важно поддерживать тех представителей власти, кто избран большинством нашего народа. Если все будут лишь роптать и призывать к смене руководителей государства, то это усложнит задачи последних и может

впоследствии привести к власти тех, кто обещает простые и кардинальные, но обреченные на провал перемены. Однако выполнение народом навязанных ему решений сопряжено с большими трудностями, чем соответствующими его воле, которым он следует с радостью и энтузиазмом.

Немного поразмышияв, мы понимаем, что нынешние кризисы во многом не являются следствием ошибок, допущенных правителями нашего государства, являющихся представителями нашего народа, выбранными им же. Но война на Украине, газовый шантаж России, а также некоторые другие факторы являются международными, а не делом рук местных руководителей, принимающих решения. Конечно, можно задаться вопросом, нельзя ли было начать уже раньше постепенно увеличивать расходы на оборону, а также заняться снижением зависимости от российского газа, нельзя ли было договориться о снижении квот на выбросы углекислого газа и т. д. Но приветствовали бы мы или большинство народа такие решения в то время? Сомневаюсь.

Все это не означает, что мы вообще не можем критиковать или задавать вопросы. Конечно, можем и должны. Подчинение «начальству», «повинование монарху» – не то же самое, что слепое подчинение или фаталистическое безразличие к государству. В нашем обществе народовластия мы все призваны по-своему участвовать в жизни государства и тем или иным образом влиять на принятие решений. Просто в трудные времена необходимо сохранять хладнокровие и не позволять жизненным заботам или чьему-то раздражению толкать нас на яростное противостояние или полное отчаяние. И если «мирские люди» позволяют ввести себя таким образом в заблуждение, в противовес этому у нас есть свидетельства Библии и преданий о том, как христианину подобает думать и вести себя. Кроме того, у нас есть и другие вещи, которые мы считаем высшими ценностями, – и это не только хлеб на столе и тепло в доме, хотя и они, конечно, всем нужны.

Спленченность со своим народом может выражаться и в другом. Мы должны, если только возможно, покупать эстонские товары, особенно товары мелких производителей, и прочими способами поддерживать наших производителей и предпринимателей. Нынешний кризис может привести к закрытию некоторых предприятий, увольнению работников, росту бедности и эмиграции. Многие зачастую не имеют возможности отдавать предпочтение покупке эстонских товаров, но для других это вполне возможно. Разве мы не можем потреблять меньше, но потреблять отечественные товары, путешествовать не по всему миру, а по Эстонии, материально и ду-

ховно беречь наших людей, нашу жизнь в эстонской деревне и городах? Разве мы не должны отказаться от чего-то лишнего, чтобы стать поддержкой для экономики и людей нашей страны?

Под этим мы не подразумеваем противостояние иностранцам или замыкание лишь на своем. Даже во время кризиса нельзя забывать о мировых проблемах, в том числе об охране природы. Как бы ни обстояли дела с квотами на выбросы углекислого газа и некоторыми прочими проблемами – возможно, сейчас будет разумно отступить от них, но общую заботу об окружающей среде нельзя игнорировать ни в коем случае. Опять же, для многих это невозможно, но те, у кого есть хотя бы небольшая возможность, сделают доброе дело, если будут выбирать экологичные товары и услуги и жить так, чтобы сохранять творение Божье.

Во-вторых, мы не можем забывать о стране, которая сейчас подвергается нападению, и беженцев, прибывших оттуда. Даже в самой худшей экономической ситуации нам все равно нужно поддерживать инициативы, которые помогают Украине выстоять. В противном случае страдания людей там будут только увеличиваться, и с большей вероятностью этот ужас в конце концов доберется и до нас. И как бы трудно ни было многим из наших коренных жителей, их трудности не идут ни в какое сравнение с тем, от чего спасаются военные беженцы. Помогать им по мере сил – наш христианский и человеческий долг.

Наступили трудные времена, и, к сожалению, положение может ухудшиться и ставить нас перед трудным выбором чаще, чем в обычное, спокойное и благополучное время. Мы можем поддаться отчаянию, горечи, гневу или другому пороку. Но мы можем также сопротивляться, не терять христианского духа, благодарности к Богу и милосердия к ближнему. Мы можем, проклиная эти времена, экономить только на своих собственных расходах, но можем также крепить дух единения со своим народом, церковью и обществом.

СВЯТОЙ ИОСИФ, ОБРУЧЕННЫЙ С БОГОРОДИЦЕЙ

Первый и ближайший свидетель воплощения Божия, праведный Иосиф, происходил из колена Иудина и был потомком Давида. Он был сыном Иакова и зятем Илия. Иосиф был плотником¹ в Назарете. У него было четыре сына от первого брака: Иаков, Иосиф, Иуда и Симеон, и три дочери: Есфирь, Марфа и Саломея, ставшая женой Зеведея и матерью² апостолов Иакова и Иоанна. Иосиф овдовел в среднем возрасте. Его выбрали опекуном юной Марии, – и в глазах людей он был обычным женатым мужчиной.

Во время помолвки Мария зачала ребенка от Святого Духа. Когда она, проведя три месяца с Елизаветой в Эйн-Кареме (Бет-Керем), вернулась в Назарет, в ней стали проявляться первые признаки беременности. Благочестивый и прямодушный Иосиф не мог понять, как преданная Господу Дева могла быть виновна втайной связи. Иосиф должен был бы развестись со своей невестой, но, будучи справедливым и сострадательным, он не хотел публично опозорить молодую девушку. Помолившись, он решил без лишней огласки отослать от себя Марию.

Тогда явился ему во сне Ангел Господень и сказал, что зачатие произошло от Духа Святого, и что Иосиф должен стать опекуном и воспитателем будущего ребенка. Праведный Иосиф ввел Марию в свой дом, и их свадьба состоялась по иудейскому обряду. Иосиф молчал о доверенной ему великой тайне. Он стал ближайшим свидетелем величайшего чуда мироздания, рождения и воплощения Бога в человеке. Иосиф также назвал ребенка Иисусом.

После посещения пастухов и волхвов Ангел Господень вновь явился Иосифу во сне и повелел ему бежать с младенцем и Марией в Египет. Когда опасность миновала, они вернулись в Назарет, а Иосиф продолжил заниматься своим ремеслом. Он обучил Иисуса как

плотницкому делу, так и закону Божьему. В детские годы творящее Слово и Законодатель еще не владел достаточными знаниями, чтобы учить нас истинному знанию. Детские годы Иисуса прошли спокойно. Он послушно выполнял работу, которую просили сделать Его земные родители. Иосиф хранил свою тайну, и Мария также берегла в своем сердце связанные с рождением чудеса, размышляя о случившемся.

Когда приблизилось время публичного служения Иисуса, Иосиф вверил свою душу Богу в присутствии Иисуса и Марии. Иосиф послушно выполнил свою задачу. Говорят, что его последние слова были такие: «Боль и страх смерти окружили меня, но душа моя спокойна, ибо я услышал Твой голос, Иисус – мой защитник, Иисус – мой Иисус – мой Иисус – мое прибежище, Иисус, чье имя сладостно в устах моих и в сердцах всех любящих Тебя».

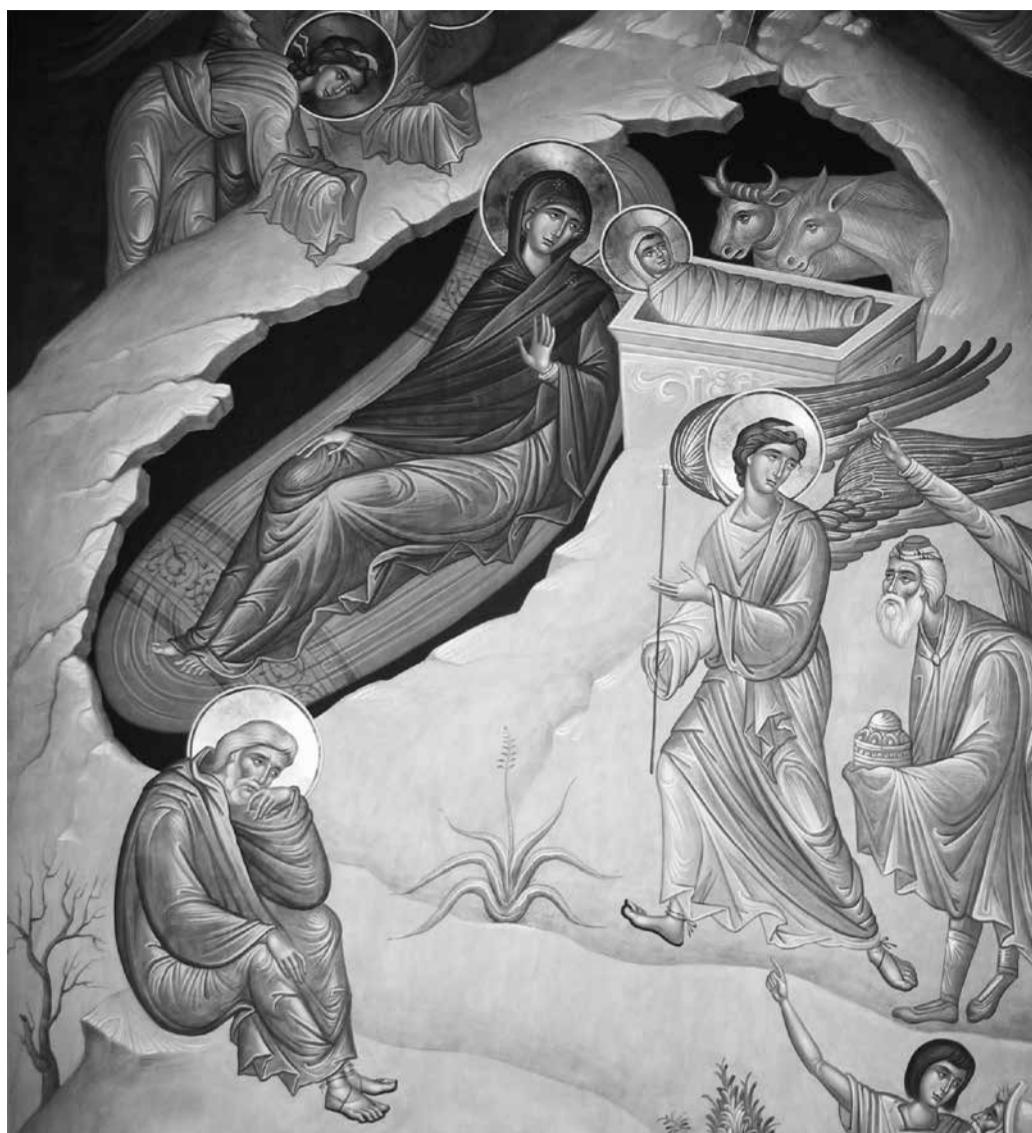
*Молитвами святых сродников Твоих,
Господи Иисусе Христе,
помилуй нас! Аминь.*

* * *

Иосиф, должно быть, много раз удивлялся тому, почему Бог избрал его для столь необыкновенной задачи, но тем не менее оставался послушным Его слову и подвергал свою жизнь опасности, заботясь о младенце Иисусе и Его матери – деве Марии. Иосиф отставил в сторону свои собственные желания и предпочтения, и сделал то, что было необходимо, тем самым сыграв важную роль в нашей истории спасения.

Сейчас, во время Рождества, хорошо подумать о том, каким примером для нас может быть святой Иосиф Обручник. Он не был каким-то выдающимся святым, строгим аскетом, великим мистиком или кем-то подобным. Прежде чем стать опекуном Марии, он жил в этом мире жизнью ремесленника, был женат, стал отцом нескольких детей; затем овдовел. Но, чтобы служить Богу, не нужно быть молодым или бежать от мирских забот. Важнее просто услышать Его призыв. То, к чему мы призваны, не всегда кажется приятным; поначалу мы можем сомневаться, как сомневался вначале Моисей и многие другие. Но Бог терпелив и, в конце концов, привлекает нас на Свою сторону, чтобы помочь в осуществлении Своих планов.

Чудо Рождества потребовало разнообразного сотрудничества между людьми. Никто не заставлял Марию становиться Богородицей. Восточные волхвы (мудрецы) могли посчитать, что путь в Палестину слишком долг и опасен. Иосиф мог оставить жену и нерожденного ребенка, которые были вверены его заботам. Наверное, ему иногда приходилось брать себя в руки и просить у Бога сил идти дальше.

Сын Божий родился в мире, в котором люди делают свой собственный выбор. У всех у нас есть свои предпочтения, цели и взгляды на то, что хорошо и необходимо. Божий зов не всегда может соответствовать нашим планам. Но, подобно Иосифу, мы тоже призваны повиноваться, откликаться и играть свою роль в добрых намерениях Божьих.

Конечно, мы не можем сравнивать себя с отчимом Иисуса. Но Господь родился также и для нас, чтобы призвать нас в жизнь вечную, к благодати Троицы, радости и блаженству Царства Божия. И, чтобы произошло это чудесное обновление, мы должны принять Его, утвердительно ответить Ему и прислушаться к Его призыву.

Христос родился не в каком-то сказочном мире, а в мире суровом и жестоком, где убивали даже новорожденных. К сожалению, невинных детей продолжают убивать и в наши дни. Даже сейчас ведутся войны, существует насилие, несправедливость, нищета и голод. Если

мы оказываем помощь и поддержку кому-то, то на свой лад делаем что-то подобное тому, что делал святой Иосиф.

Рождество означает, что все люди призваны к небесной жизни, каждый по-своему. Не всегда наш путь ясен нам, как был он ясен волхвам, следовавшим за звездой. Иногда, даже если путь ясен, мы отказываемся следовать ему, как вначале отказывался Иосиф. Однако несомненно одно: мы должны слушать, чтобы понять, к чему призывает нас Бог. Чтобы открыть Ему наши сердца, необходимы ежедневная молитва в тиши и спокойствии, и смиренная вера, которая была у Иосифа.

Так давайте же служить Христу с почтением, верой и любовью как в период Рождества, так и после. Давайте отбросим самооправдания и вступим в эту новую жизнь, которую Спаситель принес в мир. Будем особенно внимательны к слабым, страждущим и заблудшим, ибо такова воля Господа. Отпразднуем же этот великий праздник нашего спасения в любви и служении!

¹ Греч. *tekton* – плотник, строитель, ремесленник.

² В ранней церкви было известно и другое предание, согласно которому Иаков и Иоанн были двоюродными братьями Иисуса, Симеона и Иуды – сыновьями Клеопы, брата Иосифа, а Иаков и Иосиф – сыновьями сестры Богородицы.

Первая часть –
традиционный синаксарь.
Вторая часть – текст отца
Филиппа ЛеМастера.

ПРАВОСЛАВНОЕ ПОНИМАНИЕ ПОСМЕРТНОГО СОСТОЯНИЯ ДУШИ И УЧЕНИЕ О МЫТАРСТВАХ

Магистр теологии Таури Тёллит

«И Кто снова придет во славе судить живых и мертвых, и Царству Его не будет конца». «Чаю воскресения мертвых и жизни будущего века. Аминь».

Располагая скучными сведениями о посмертном состоянии, ссылаясь только на всеобщее воскресение и Судный день, православная Церковь решила ограничиться своим догматом. Судный день еще не наступил, многие из наших предшественников покинули нас, однажды и мы тоже уйдем. Но что было с ними и будет с нами в это переходное время? Разве знание о состоянии души перед воскресением не утешило бы нас и не помогло лучше подготовиться к смерти? В ситуации, когда церковь не сформулировала догмата по этому вопросу, естественным образом возникают человеческое любопытство и различные спекуляции.

Одним из наиболее подробных умозрительных рассуждений на эту тему является «Жизнеописание Василия Младшего», написанное монахом Григорием в X веке, в котором мы находим так называемую «теорию о мытарствах», которая была популяризована в России аскетом и богословом Игнатием Брянчаниновым, жившим в 19 веке; популярность этой теории сохранилась также среди эмигрировавших на Запад прихожан Русской зарубежной церкви. Теорию о мытарствах преподавал также епископ Сан-Францисский и Шанхайский Иоанн Максимович; в западном мире сделал ее известной иеромонах Русской зарубежной церкви Серафим (Роуз) в своем труде «Soul After Death» («Душа после смерти») (1980 г.). В Эстонии эта теория представлена как православное учение в труде «Основы православия» (2009 г.), изданном издательством Св. Исидора, а также в текущем году, в труде отца Романа Тыниссона «Retk uude ellu» («Путешествие в новую жизнь»). Однако многие могут не знать, что Серафим Роуз, который своим знаменитым произведением попытался представить православную точку зрения на внетелесный опыт души и, таким образом, на состояние после смерти, не предчувствуя дурного, вызвал споры и ссоры,

которые продолжаются между православными верующими по сей день.

Первая крупная ссора возникла внутри самой Русской зарубежной церкви, в которой диакон Лев Пухало (впоследствии епископ Лазарь) и его сторонники обвинили Роуза в ереси. История закончилась решением Священного Синода Русской зарубежной церкви, осудившего перегибы Пухало и указавшего, что взгляды Роуза не являются еретическими и спор следует прекратить, поскольку в православной Церкви нет единого и определенного учения по этому вопросу. Однако, несмотря на это решение, продолжалось как развитие этой темы, так и раскол, когда на стороне Серафима собирались, среди прочих, различные аскетические общины, а против него выступали, большей частью, образованные богословы.

Из близких нам мыслителей теорию мытарств поддерживали святые Иустин Попович, Софроний и Паисий, а также отец Фома Хопко, которые подчеркивали, что эти рассказы следует понимать образно, а не буквально. Хотя эта теория долгое время была неизвестна в Греции, в настоящее время ее популяризовал греческий митрополит Иерофей (Влахос).

С другой стороны, многие видные православные богословы и исследователи, такие как Стэнли С. Харакас, Стивен Шумейкер, Джордж Демакопулос, П. Лаудекур и известный эстонским читателям Дэвид Б. Харт отвергли «теорию мытарств». Всех их возмутило как несвместимое с православием содержание теории, так и попытки сегодняшних фундаменталистов превратить скорее второстепенное в истории православия понимание в единственное религиозное учение Церкви. В 2011 году известный богослов Антиохийского патриархата, доктор Аднан Трабулси также выступил против мытарств; при этом его аргументы были поддержаны Северо-Американской архиепископией Антиохийской церкви.

Так о чем же говорит «Жизнеописание Василия Младшего», что смогло привести в наше время столько раздоров в кругах православных? Начнем с того, что подозрение вызывает уже тот факт, что ни об авторе произведения Григории, ни о святом Василии (который, с большой долей вероятности является вымышленным персонажем) мы не знаем ничего. Еще более интересно, что видение загробной жизни получает не святой, а сам автор книги, – Григорий. В центре повествования, однако, находится верующая, но в определенной степени грешная Феодора, бывшая служанкой святого Василия Младшего, в лице которой нам предоставляется подробнейшая в истории Византии карта посмертного пути души. Получивший откровение Григорий рассказывает нам историю Феодоры, душа которой после смерти должна подняться в воздух и пройти 21 ступень мытарств, связанных с определенной категорией греха, прежде чем достичь своего места ожидания. На этом полном страхов и ужасов пути правосудия на душу Феодоры нападают страшные мытари-демоны (черные эфи-

опы), которые подобно прокурорам требуют на каждой ступени мытарств дать им отчет о каждом прижизненном грехе, тогда как ангелы, подобно адвокатам, защищают ее душу, указывая на прижизненные покаяния и добрые дела. Если у ангелов не хватает аргументов для защиты, злые духи объявляют приговор и забирают душу, бьют ее, связывают и тащат в ад, где душа остается в муках ждать Страшного суда. Если же аргументы ангелов неоспоримы, душа проходит мытарство вместе с ангелами, пока, наконец, не попадает в рай, где счастливо покоится в ожидании воскресения и Судного дня.

Хотя Феодора и сожалела о совершенных ею грехах и перестала их совершать, но все же не исповедалась в них своему духовнику, вследствие чего стала вожделенной добычей для мытарей-демонов. Чтобы спасти Феодору от демонов, ангелы пользуются весами, на которых взвешивают ее добрые и злые дела. Добрые дела Феодоры иссякают на 5-й ступени мытарств, но ее душу спасает из цепких объятий ада святой Василий, чьи отданые ангелам золотые монеты, (заслуги Теодоры), позволяют ей пройти через все мытарства. Завершается произведение признанием ангелов того, что сожаление как таковое и молитвы не спасают человека, необходимо также признание грехов на исповеди и их прощение духовником.

Теория мытарств, таким образом, представляет собой сложную систему: а) находящихся в воздухе многоуровневых и устрашающих мытарств и мытарей, взимающих дань за грехи; б) наличия подробного реестра грехов и добрых дел; в) частичного суда и использования весов ангелами и демонами; г) наказания за грехи, оставшиеся без покаяния.

Противники этой теории привели в качестве контраргументов относительно именно этих аспектов повествования их чрезмерную детализацию и спекулятивный характер, касающийся тех вещей, о которых в Писании ничего не говорится. Копание в этих темах, по мнению критиков, есть не что иное, как потакание собственному греху любопытства. Отклонением от православия посчитали также перевод решения Страшного суда на промежуточный этап, на котором решение выносится демонами и ангелами, тогда как единственный истинный знаток наших сердец – Иисус Христос – полностью отстранен от происходящего. Третьей большой проблемой посчитали необходимость наказания за мелкие неисповеданные грехи, что слишком походит на католическое представление о чистилище, которое в православной Церкви является ересью. Противопоставленный легализму католической церкви, образ православной церкви всегда был скорее милосердным и врачующим. Наконец, четвертой проблемой принято считать излишнее преувеличение посмертного наказания и ужаса, и полное отсутствие любви и радости.

Однако сторонники теории увидели в ней хороший пастьрский инструмент, призванный заставить более серьезно – со страхом и благоговением – относиться к покаянию и отказу от совершения грехов,

а непринятие мытарств рассматривали как попытку оправдать моральную распущенность.

Так каково же предание нашей Церкви? Всегда ли учение о мытарствах было центральным в учении отцов нашей церкви? Если это так, то к чему весь этот раздор? А если нет, то каким должно быть православное понимание? Чтобы лучше понять это, я постараюсь дать обзор взглядов отцов церкви на положение дел после смерти и значение мытарств в церковных кругах. В данном случае я не буду рассматривать литургические и иконографические материалы Церкви ввиду чрезвычайно большого объема темы.

Зачатки идеи и раннее христианство

Поскольку Новый Завет ничего не говорит нам о мытарствах (за исключением неопределенных упоминаний о духах злобы и господствующем в воздухе князе (К Ефесянам 6:12; 2:2;), а также о споре архангела Михаила с дьяволом о теле Моисея (Иуд. 1:9)), то на протяжении длительного времени выдвигались различные предложения о происхождении этой теории.

Однако характерные для идеи мытарств признаки привели исследователей в позднеантичный Египет, находившийся под влиянием греко-римской духовности, к рассказам о событиях, происходящих после смерти. Важное место в них занимал полный опасностей и препятствий путь, который должна была пройти душа, чтобы достичь своего места упокоения. Зачастую такое путешествие понималось с точки зрения астрологии, когда каждому созвездию или знаку зодиака (астрологическому дому) присваивалось свое божество или ответственное существо. На пути к небу душа проходит под надзором властителей этих созвездий. Души рождаются под этими знаками зодиака и находятся под их влиянием. При рождении властители этих домов вкладывают в души элементы зла и ждут возвращения душ, чтобы взять с них дань. В дополнение к этому мы находим элементы теории мытарств в древнеегипетской «Книге мертвых», описывающей жизнь после смерти. По этой книге душа после смерти попадает в зал суда, где боги либо обвиняют, либо защищают человека и измеряют на весах его хорошие и плохие поступки, и сразу объявляют решение. Совокупность этих мифических представлений пользовалась особой популярностью среди простого народа (главным образом в Египте, но также и за его пределами) и положение не изменилось также после христианизации общества.

Другим важным источником идеи о мытарствах была еврейская апокрифическая (отвергнутая церковью) и апокалиптическая (на тему конца мира) литература (Первая книга Еноха, откровения Даниила и Софония и др.), в которой описываются всевозможные пророческие видения, а также – наряду с судом над миром – затрагивается тема вершащегося сразу после смерти суда и взвешивания добрых дел и грехов. Этот жанр был популярен среди Александрийских евреев, а позже и среди христиан, которые публиковали произ-

ведения схожего содержания. По большей части эти христианские тексты были псевдографическими, утверждавшими, что были якобы написаны библейскими авторитетами или авторитетами ранней церкви, чтобы удовлетворить человеческое любопытство в отношении тех вопросов, которые Библейский канон и Божественное откровение предпочли не раскрывать. Такие апокрифические откровения стали весьма популярны среди раннехристианских эзотериков и мистиков, и, в том числе, среди еретиков-гностиков и почтенных христианских аскетов и отцов-пустынников, чьи молитвенные практики и опыт во многом соглашались с этими текстами и черпали в них вдохновение для собственных учений об аскезе.

Читателю полезно знать, что ведущие отцы и епископы церкви, главной задачей которых было сохранение в чистоте апостольского и евангельского учения, т.е. правил веры, всегда очень осторожно относились к таким двусмысленным, умозрительным и аллегорическим текстам. Большая часть из них была объявлена еретической, другие считались укрепляющими дух (Откровение Петра и др.), но все же недостойными Священного Писания, а книга Откровение Иоанна с трудом была включена в Новый Завет (в православии – только во 2-м тысячелетии); при этом в нашей церкви была исключена из литургических чтений.

Учитывая этот контекст, неудивительно, что первые признаки идеи мытарств были обнаружены именно в Египте, где наиболее активно действовали различные христианские гностические (еретические) течения, где также зародились православные пустынничество и монашество. Хорошим примером является гностическая «1-я Книга откровений Иакова» 2-го века, в которой можно увидеть, вероятно, первые упоминания о демонах-мытарях, которые на протяжении 72 мытарств пытались помешать возносящемуся к Богу Иакову, требуя от него назвать соответствующие пароли. Тех же основ придерживаются найденное в Египте в период со 2-го по 4-й век гностическое «Откровение Павла», в котором почти в полном соответствии присутствуют все принципы позднейшей теории мытарств. Развивая упомянутый в Новом Завете отрывок о восхищении Павла до третьего неба (2-е Послание к коринфянам 12:2), в «Откровении Павла» утверждается, что Павел увидел посмертную ситуацию, ожидающую после смерти каждого: покинув тело, душа поднимается в воздух и сразу встречает там обвиняющих ее демонов-мытарей, располагающими реестром грехов, а также с защищающими ее ангелов, располагающими реестром добрых дел. Здесь также творится предварительный суд и налагаются наказания до наступления Страшного суда, но налагаются они Самим Богом. Несмотря на большое сходство, мы точно не знаем, сколь сильно этот текст повлиял на позднее христианское понимание; во всяком случае, он был известен в 9 веке, но считался еретическим.

Хотя раннехристианские гностические сочинения почти тождественны теории

мытарств, изложенной в «Жизнеописании Василия Младшего», нельзя сказать, что это понимание сообразно пониманию раннехристианских отцов церкви. Опираясь в значительной степени на историю о богаче и Лазаре, изложенную в Евангелии от Луки (Лк 16:19-31), св. Иустин Мученик (II в.) указывает, что после смерти души праведников отправляются в небесное «лоно Авраамово», а души грешников – в отдельно стоящее царство смерти, где частично переживают свою будущую расплату или наказание. Согласно пониманию святого Иринея Лионского (II век), после смерти все души отправляются в подземный загробный мир, где, ожидая Судного дня и воскресения, обитают в виде теней, несущих в себе воспоминания о своей земной жизни. Тертуллиан (III век) и Ипполит Римский (III век) указывают, что после смерти ангел направляет душу в подземный загробный мир, где в «лоне Авраамово» праведники временно отчасти приобщаются к ожидающему их Царству Небесному, а нечестивцы примут отчасти ожидающее их наказание. Св. Кирилан, как и многие другие богословы 1-3 веков, считает, что над мучениками после смерти не будет вершиться какой бы то ни было суд, и их не затронет Страшный суд. Такую же судьбу предание приписало также неподсудной Богородице.

В то же время мы все еще можем найти некоторые основания идеи мытарств среди христиан, связанных с Египтом. Климент Александрийский (II век), является, пожалуй, первым отцом церкви, упомянувшим о том, что мытарии проверяют тех, чьи души отягощены грехами. Еще более подробное описание дает Ориген, родом из Египта (III век), который в одной из своих проповедей упоминает о посмертных демонах-мытарях, требующими плату за совершенные грехи, – с которыми каждая душа встречается в воздухе. В результате этого частичного суда демоны либо утаскивают душу в преисподнюю, либо душа возносится на небо к Богу. В то же время, в умозрительных рассуждениях Оригена есть и другие версии: наподобие уже упомянутым отцам церкви Ориген также указывает, что души всех простых смертных вместо этого отправляются в подземное царство мертвых, где ждут своего блаженного либо полного ужаса воскресения. Ввиду объявления Оригена еретиком (4-й и 6-й в.) его идеи не получили большого внимания в церкви.

В Египте 4-го века поддержку для теории мытарств искали также в двух важных для монашества текстах, таких как «Житие Антония», написанном святым Афанасием, и житии Пахомия, написанном Палладием. В обоих житиях упоминаются, с небольшими отличиями, видения, явившиеся святому Антонию во время аскезы. В первом видении душа Антония возносится во время молитвы в воздух и встречает там ангелов и демонов, спорящих о его грехах и добродетелях. Хотя этот суд, безусловно, можно перенести также на посмертную ситуацию, но в данном случае спор ведется при жизни святого. Антоний получает также другое видение, согласно которому души после смерти летят на небо подобно птицам или

крылатым существам, где за ними охотится гигантское черное чудище (сатана), которое проглатывает попавшихся ему в пасть души грешников (по Афанасию); или же души последних падают в озеро размером с море (по Палладию), тогда как души праведников пролетают мимо дьявола и достигают рая. Очевидно, что Антоний – египтянин – пытался переплести с христианством отрывок из посмертного древнеегипетского нарратива, по которому души, превращенные после смерти в птиц, должны были достичь Осириса и избежать зубов гигантского чудища, чтобы не умереть вторично в озере размером с море. Хотя в рассказе Антония не упоминаются уровни мытарств и мытари, в нем ощущается атмосфера египетского суда в образе спорящих о грехах демонов и ангелов, а также полный опасностей путь с предварительным приговором. Считается, что благодаря авторитету Антония эти рассказы были распространены в монастырских общинах, в которых со временем выработалось детальное представление о мытарствах. Но, что интересно, непохоже, чтобы видение Антония в свое время оказало влияние на глав церквей и монашеские общины. Например, эта тема совершенно отсутствует в важном для египетских монахов сборнике 5-го века «Изречения отцов (apophthegmata patrum)», где среди примерно 700 изречений только аббас Феофил мельком упоминает о ней.

Такое же отношение характерно и для других отцов церкви той же эпохи. Св. Василий Великий (IV век) мало что говорит о состоянии непосредственно после смерти, и иногда кажется, что за смертью человека для него сразу наступает Судный день. Всего в одной из своих проповедей он упоминает, что князь мира (сатана) проверяет души духовных воинов после их смерти, чтобы узнать, была ли успешной борьба, которую они вели при жизни. В противном случае их души будут схвачены, а те, чья духовная борьба была успешной, направляются к Христу. Хотя кажется, что в этом случае Василий косвенно ссылается на популярные египетские мифы, он очень немногословен, чтобы делать какие-либо выводы. Однако в целом Василий, по-видимому, поддерживает мнение о том, что духовное состояние души устанавливается сразу после смерти. Он также указывает, что после смерти не сатана обвиняет грешников, а их собственная совесть. Такой же немногословной позиции придерживается св.

Григорий Богослов (4-й век), по мнению которого после смерти обвинением нам служат наши собственные грехи. Однако св. Григорий Нисский (4 век) считает, что после смерти душа остается с человеческим телом до Судного дня. Св. Иоанн Златоуст (4-5 век) считает бессмысленным изучение состояния непосредственно после смерти, указывая на то, что души праведников сразу попадают к ангелам, а души грешников – к злым духам. Иоанн Златоуст не особо верит в переходное состояние, потому что, по его словам, каждый человек после смерти просыпается сразу в день Страшного суда. Описания св. Ефрема Сиринга (4-й век) также ограничиваются сопровождением праведников ангелами, а грешников – демонами. Исследователям также хорошо известно, что святой Ефрем вместе с Афратом и Исааком принадлежит к сирийской богословской традиции, согласно которой души как праведников, так и грешников попадают в тьму ветхозаветной подземной преисподней (нет восхождения на небо), где в бессознательном состоянии ожидают своего блаженного или печального воскресения. Более того, они с особой строгостью подчеркивают, что любое предварительное решение суда (ни наказание, ни вознаграждение) невозможно до тех пор, пока тело и душа не воссоединятся в день воскресения.

Согласно пониманию авторитетнейшего Псевдо-Дионисия Ареопагита (6-й в.), наше посмертное положение закрепляется без изменений: он не упоминает ни о каком путешествии по воздуху; блаженные идут «в лоно Авраамово» или вступают в Божественный свет. Св. Максим Исповедник (7-й в.) – очень философичный и спекулятивный как богослов – вообще не упоминает о промежуточном положении, и упоминает лишь в одном месте, что душа после смерти встречается с демонами, требующими отчет о совершенных грехах.

В общем, в то время сохраняется и устоявшееся еще в прежние века понимание, согласно которому все души – без промедления, сразу после смерти – отправляются в отведенную им область в ожидании воскресения. Только у Василия и Максима мы находим ссылки на демонов или сатану в воздухе, требующих от душ отчета, т.е. находим лишь косвенные ссылки на египетские мифы, приведенные Оригеном и Антонием.

(Продолжение следует.)

Viulda Hans Christian Aavik.

Helihardus ülendab ja ühendab

Kati Kukk

Hiumaal EAÖK Kuriste Jumalasünnitaja sündimise kirikus EAÖK Puski Kristuse stündimise kiriku taastamise toetuseks aset leidnud festivali Musica Hymnis helihardus liitis muusika palvetega.

„Helihardus Kuriste kirikus innustab meid taastama Puski kirikut, sest see on meie ajalooline kultuuriväärtus. Laiemalt võttes on õigeusukirikul olnud tugev mõju meie iseseisvuse kujunemisel. Meie riigi arhitektid Konstantin Päts, Jaan Poska ja läbi ajaloo esimene eesti soost piiskop ja esimene kristlikuks pühakuks kuulutatud eestlane piiskop Platon (kodanikunimega Paul Kulbusch) olid Riia õigeusukiriku vaimuliku seminari kasvandikud,” põhjendas festivali eestkõneleja, muusik Allar Kaasik seost taastamisel oleva Puski kirikuga. On samuti tähenduslik, et helilooja Johannes Bleive vend Theodor Bleive oli Kuriste kiriku preester 1950–60-ndatel aastatel ja et tema isa, preestermärter Mihkel Bleive hukati koos piiskop Platoniga aastal 1919.

Heliharduse kuulajaskonna jaoks tuli Kuriste kirikusse pinke juurde tuua ja neid ettepoole nihutada, kuid esinejatele jäi piisavalt ruumi. Meeleolu lõid ilus ruum, seintel ikoonid ja lührites pölevad küünlad. Oli suvelöpu pühapäev.

Peaesinejana oli Lätist kohale saabunud kaheksa lauljaga meeskoor Logos, mida juhib dirigent Rihards Rudzītis. Oli haruldane võimalus kuulata rahvusvaheliselt tundud ortodoksmuusika koori laia helipaletti.

Kuristes kõlanud teoste ettekandmisel tegid kaasa soprani Kädy Plaas, viiulda Hans Christian Aavik ja tsellist Allar Kaasik. Koos koori ning preester Abram Tölt ja lugeja Roman Orussaarega lõid nad heliloojate teostest tervikliku elamu.

Pealelounaselt päikesetriibulises kirikus esitatud muusika, mille autoriteks on Eesti heliloojad, juhtis meid pühakirja ajatute väärustute juurde. Õigeusklikud heliloojad Johannes Bleive, Cyrillus Kreek, Kuldar Sink ja Galina Grigorjeva avasid kuulajatele oma loominguga õigeusumaailma rikkalikke saladusi ka instrumentaalmuusika kaudu.

Erilisel kohal kavas olid tänavuse aasta juubilarid Ester Mägi 100, Kuldar Sink 80 ja Galina Grigorjeva 60.

Süda rahunes

Heliharduse keskne teos „Maria itk” lummas sisu sügavusega, kus õigeusumuusika traditsioonid olid ühendatud rahvamuusika arhailiste intonatsioonidega. Tegu oli Galina Grigorjeva teose esiettekandega, mille esitus oli haarov, soprani lauluhääl lausa imeline. Ka Cyrillus Kreagi meisterlik vaimuliku rahvamuusika kasutamine kõnetas kuulajaid. Mittetraditsiooniline esituskoosseis – kaks soleerivat keelpilli koos soprani ning meeskooriga – nõudis heliharduseks seadete tegemist Allar Kaasikult, andes kogu kavale kammerliku tooni ja võimaldas tundut muusika, nagu Tobiase „Eks teie tea” nautimist uues intiimsemas tölgenduses.

See Eesti esimene professionaalse helilooja kiriklik suurteos toob silme ette pühakojad ja inimesed, kes kogudusena moodustavad vaimse pühakoja.

Aja ja ajatuse piirjoodi tundus ületavat Psalm 89 (90), mille autor Kuldar Sink jõudis läbi loominguliste otsingute elu lõpus vaimuliku muusika viljelemiseni.

Noore viulikunstniku filigraanne soolo Ester Mägi teose „Kadents ja teema” esitamisel pani meid aga kaasa elama noormehele, kes leidis orust roosi, kuid ei tohtinud seda vaese rändurina noppida. Arvo Pärdi laulu „Da pacem Domine” („Issand, anna meile rahu”) ja preestri õnnistamissõnade järel kõlanud Helmut Rosenthal „Kooralimeditatsioon” viulilise ja tsellole kolas nagu dialoog inimese hingess, andes võimaluse vaadata endasse ja tajuda muusika kaudu rahu südames.

Kontsert kulmineerus hinge öelistava sõnatu palvusega Galina Grigorjeva tuntuimas teoses „Palve” tsello ja koori ettekandes.

Koosmäng kui mõttovahetus

Esinemisjärgselt ütles silmapaistva noore muusikuna tähelepanu ja konkursivõite kogunud Hans Christian Aavik, et ta tegi esimest korda koostööd meeskooriga. „Nad laulsid erakordsest,” oli ta vaimustuses. Üldmulje kohta nentis ta, et adrenalini polnud nii palju nagu mõnikord, kuid Kuriste kirikus tekkis meditatiivne olek ja pigem muutus süda väga rahulikuks.

Koosmäng tsellist Allar Kaasikuga on viiulda sõnul mõttovahetus – nii sõnaliselt kui ka muusikalisele – ja ta õpib sellest palju. „Kõige

Tsellist Allar Kaasik.

Fotod: Kaja-Hiis Rinne.

huvitavam seejuures on, et läbi muusika saab leida ühist keelt, üksköik mis eas on inimesed või millise taustaga nad on – muusika ühendab, seda ta töesti teeb ja meie Allariga oleme elav näide selle kohta,” rääkis Aavik, kel käesoleval kontserdihooajal on senisest rohkem kodumaiseid esinemisi. Seda sidet üritab ta enda sõnul hoida ja on õnnelik võimaluse eest Eestis mängida. Hiumaa publikule esines ta sel aastal juba teist korda: eelmine kontsert oli jaanuaris EELK Kärdla Püha Ristija Johannese kirikus.

Festivali eestvedaja sõnul õnnestus seekordse kava esmakordne ettekandmine väga hästi. „Samal ajal ma tean, et järgmine kord me läheme seda esitama palju paremini,” ütles ta, sest omavahel arutatakse peale mängu üksipulgi läbi, kuidas detaile viimistledes helilooja taotlused täpselt esile tuua.

Kaasik möönis, et nad on Aavikuga eri põlvkondadest, samas on neil ühesugune lähenemine muusikasse, kristlusesse, inimsuhetesse ning nad suudavad üksteisele midagi juurde anda. Nagu ta tunnistas, hoidub ta õpetamast, kuid oma kogemustest on alati valmis rääkima, jättes noorele kolleegile võimaluse neid nõ-filtreerida.

Juured kristlikus kultuuris

Eriti hea meel oli Allar Kaasikul selle üle, et heliharduse formaat jõudis Hiumaa pühakotta EAÖK metropoliit Stefanuse õnnistamisel. Ei ole ju tavoline, et õigeusukirikus kõlab kiriklik instrumentaalmuusika. Ideest, millega alustasid meie riigi taasisesisvumise järel Pootsi-Köpu EAÖK kogudusevanem Enn Rand ja tema abiakaasa Riina Rand, et tähistada kiriklike kontser tidega Pärnu lächedal Seli vallas Pootsis stündinud piiskop Platoni sünniaastapäeva, on nütideks välja kasvanud muusikafestival Musica Hymnis. Selle raames on iga kontsert iselaadne, neid on korraldatud Tallinnas pühakirjas Siimeoni ja naisprohvet Hanna kirikus ning Püha Piiskop Nikolause kirikus, Soome Õigeusu Kiriku Helsingi Jumalaema Uinumise katedraalis, Peterburi Feodorovski Püha Jumalaema katedraalis, aga ka kaugemal Amsterdami õigeusukirikus jm.

„Muusika ja sõnaliste palvete ning pühakirja lugemine sidustab erinevate kirikute koostööd,” usub Kaasik. Ta selgitas, et helihardus pole kontsert ega jumalateenistus, kuid ühendab kristliku muusikakultuuri teoloogilise sõnumiga.

Uue sõna – helihardus – mõtles Kaasiku palvel aastaid tagasi välja eesti keele professor Karl Pajusalu.

Sõnal on sarnane paariline soome keeles: Soome luteri kirikutes peetakse ilma armulauata jumalateenistusi näiteks jõulude ajal nimetatakse sõnaga *jouluhartaus*. Tallinna Jaani kirikus korraldatakse aga muusikalisi hardushetki. Kuna Eestimaal kasutatakse õigeusukirikutes palju kirikusaavi keelt, tekkis vajadus leida sõnale ka vase vene keeles. Tänaseks on Eesti Keele Instituut aksepteerinud veebisõnastikus eestivenekelise mõiste *славословие*.

Vajadus eraldi mõiste järelle tekkis Kaasiku sõnul selleks, et eristada kirikutes esitatavat kristlikku ja kontsermuusikat. Kirikumuusikaks on hakatud pidama igasugust muusikat, mida kirikutes mängitakse, kuid Kaasik arvab, et nii see ei peaks olema, sest kirikud on eeskätt sakralhooned. „Kui mõtleme, kui rikas on meie kristlik muusikakultuur, siis miks me ei saaks neid nähtuseid ühendada ja kirikus viljeleda seda, milleks ta loodud,” küüs ta. Näiteks Kuristes õnnestus see hästi, sest heliharduse korraldasid muusikud koos kohaliku kogudusega, heliharduse osalesid kohalik preester ja lugeja. Inimesed, kes tulid kuulama kontserti, said seda teha uudses formaadis, milles kirikumuusika ja liturgia ei vastandunud, sakralhoone ei muutunud kontserdimajaks ning kirikuinimesi ei seatud vastuollu nende tunnetusega selles mõttes, mis kirikusse sobib.

Kuristes toiminud heliharduse puhul oli Kaasiku sõnul tähelepanuväärne, et lisaks EAÖK Hiumaa kogudustele panid korraldamisele õla alla ka EELK ja Eesti EKB Koguduste Liidu Hiumaa kogudused. Puski kiriku taastamist veab sealne kogudus tihedas koostöös kohaliku haridusseltsiga Edu.

Tekst on lühendatult ilmunud 26. augusti Hiiu Lehes.

Hetk Kuriste kirikus. Foto: Marko Müürisepp.